

POMAGALO NA PUTU NENASILJA

ZBIRKA OSVRTA I PRIMJERI RADIONICA ZA
EDUKACIJU ČLANOVA CRKAVA I VJERSKIH ZAJEDNICA
ZA NENASILNO DJELOVANJE

UREDнице:

Ana Raffai

Snježana Kovačević

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek
Osijek, 2007.

Naslov: Pomagalo na putu nenasilja
Zbirka osvrta i primjeri radionica za edukaciju članova
crkava i vjerskih zajednica za nenasilno djelovanje

Urednice: Ana Raffai i Snježana Kovačević

Suradnička organizacija:

RAND - Regionalna adresa za nenasilno djelovanje

Suradnici:

Zorica Maros
Jasmin Merdan
Sanja Marković
Mr. Ivica Todorov
Otto Raffai
Mihael Sečen
Nena Arvaj
Jasmin Spahić
Sadija Bećirević
Nina Pepđonović
Maria Parnicky

Lektura: EditorPlus d.o.o., Zagreb

Korektura: Nena Arvaj, Snježana Kovačević

Oblikovanje naslovnice i knjižnog bloka:

☞ **BESTIAS**, Zagreb

Tisak: ☞ **BESTIAS**, Zagreb, 2007.

Naklada: 500 primjeraka

Izdavač: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek
Županijska 7, HR-31000 Osijek
www.centar-za-mir.hr

Za izdavača: Branka Kaselj

ISBN: 978-953-7338-06-0

Izradu i tisak financijski omogućio:

CEC (Conference of European Churches / Konferencija europskih crkava)

Sadržaj

Uvod	5
.....	
1. Promišljanje	7
.....	
1. Čemu trening za nenasilno djelovanje	9
.....	
2. Drugačije je kad doživiš	13
.....	
3. Zašto je ključno razumijevajući nenasilje raditi na sukobu?	15
.....	
4. Pozadina treninga za nenasilno djelovanje	21
.....	
5. Mogućnosti i izazovi u organizovanju treninga za nenasilje u SPC	34
.....	
6. O miru unutrašnjem i miru spoljašnjem	42
.....	
7. Volite li Jima Clarka	44
.....	
8. Što me oduševljava u međuvjerskom dijalogu?!	49
.....	
2. Prikaz projekta	51
.....	
3. Dodatak	71
.....	

Uvod

Pomagalo na putu nenasilja je zbirka tekstova i priprema mirovnih radionica, nastala nakon dvogodišnje edukacije za nenasilje članova/članica crkava i vjerskih zajednica u Jugoistočnoj Europi.

Nositelj projekta je Centar za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka, a potporu za rad dobio je od strane Konferencije europskih crkava.

Glavna suradnička organizacija u provedbi treninga je RAND iz Hrvatske (Regionalna adresa za nenasilno djelovanje). Suradničke organizacije koje su sudjelovale u animiranju vjerskih zajednica i logističkoj potpori treninga jesu Hrvatski Caritas, Abraham, Diakonia Agapes, Hrišćanski kulturni centar i Kifa.

Tijekom provedbe projekta održano je pet osnovnih treninga za nenasilno djelovanje i to u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Albaniji, Makedoniji te Srbiji i Crnoj Gori. Osnovni trening trajao je dvanaest dana, a okupio je predstavnike/predstavnice i članove/članice različitih crkava i vjerskih zajednica. Dio sudionika/sudionica nastavio je trening za trenere/trenerice u trajanju od petnaest dana i tri dana popratnih radionica. U završnoj fazi svoje edukacije parovi novih trenera/trenerica osmislili su i proveli dvodnevne treninge u svojim zemljama.

Ovo *Pomagalo* je trag svih tih druženja i spoznavanja, rasta osoba kao i razvoja međusobnih odnosa. Važan je za našu regiju jer povezuje područja koja bi po svojoj definiciji trebala biti i bliža nego li su danas: vjerničko i mirovno angažirano područje.

Autori i autorice članaka u prvome dijelu zbirke pod naslovom *Promišljanje* većinom su novonastali treneri/trenerice nakon provedenih edukacija. Velik broj autora/autorica ima teološku

naobrazbu, a neki od njih već rade kao mirovni aktivisti/aktivistice. Njihovi tekstovi promišljaju utjecaje koje su sami iskusili kao susret s drugim svijetom i to sa svijetom važnim za vjernike/vjernice, a koji dotad nisu dublje poznavali. Vrijedi pročitati razmišljanja o preobrazbi koja se u njima postupno događala kroz upoznavanje sebe i interakciju s drugima. Razmišljanja su posvjedočila kako su treninzi bili mjesta na kojima su uživali poštovanje od drugih, iako je bilo očigledno kako su oni drugi i drugačiji, što je u njima probudilo znatiželju te izazvalo čuđenje u trenutku kada su se bojali isključivosti.

Pomagalo na putu nenasilja sadrži tekstove jedinstvene po tome što povezuju teološko razmišljanje i praktično mirotvorstvo. U tom smislu je pomoć za razvoj teologije mira koja kreće od ovdašnjeg konteksta i vjerske tradicije. Oni se naslanjaju na postojeću vjerničku misao, a u nekim je tekstovima ona prepoznatljiva i po bogobojaznome stilu izražavanja, povezujući je s razumijevanjem aktivnog pristupa izgradnji mira. Tako prave iskorak prema međuvjerničkom suživotu koji njeguje nenasilje kao stil života, mišljenja i djelovanja. Upravo različite tradicije, pravoslavna, islamska, protestantska i katolička, iz kojih dolaze autori/autorice, predstavljaju bogatstvo ove zbirke. Različitost se ogleda i u bogatstvu različitih načina izražavanja, kao i različitih jezika. Kako bismo sačuvali to bogatstvo vjerskih i izražajnih posebnosti, urednice *Pomagala na putu nenasilja* odlučile su objaviti tekstove na izvornim jezicima, hrvatskome, bošnjačkom i srpskom.

Nakon što su spomenute različitosti, valja prepoznati i sličnosti. Drugi dio naslova ove zbirke stoga glasi *Na putu nenasilja*. Svaki tekst kroz pojedinačno odabranu temu artikulira što znači nenasilno djelovanje u osobnome

razvoju, kao i u izgradnji društva. Zaista, crvena nit svih tekstova Promišljanja jest vizija da će vjere i vjeroispovijesti kojima pripadamo bivati vjerodostojnije tek kada se u njihovu djelovanju prepoznaje kako se kreću nenasilnim putem. I obratno: vjernička oduševljenost Božjom dobrotom i ljubavlju daje moć nenasilnome djelovanju, kakva se prepoznaje u životu i djelovanju slavnih uzora nenasilja M. L. Kinga ili M. Gandhia.

Drugi dio *Pomagala na putu nenasilja* pod naslovom *Praktičan dio* objavljuje preglede i razrade dvodnevni treninga, koje su osmislili/osmislile i proveli/provele novi treneri/trenerice nakon treninga za trenere, kao i ogledne radionice njihovih mentora/mentorica. Pregledi i razrade treninga namijenjeni su kao pomoć kod pripreme treninga i radionica osobama koje započinju voditi treninge za nenasilno djelovanje. Jednako tako, mogu ga rabiti i treneri/trenerice koje svojem iskustvu u edukativnome mirovnom radu žele pridodati nova iskustva rada s vjerničkim grupama.

Trening je način učenja gdje je naglasak na primjeni znanja i vještina utjecajem na ponašanje pojedinaca i djelovanje grupa. Iako je naziv „trening“ široj javnosti nov i može zvučati nezgrapno, točan je u smislu „vježbe“. Učenje na treningu odvija se kroz vježbanje i kao vježba za stvaran život. Istovremeno, trening je organizirano vrijeme posvećeno promišljanju osobnih vrijednosti, motivacija i smisla vlastitog postupanja te time biva jedan oblik vježbališta duha. Teme treninga i oglednih radionica koje se mogu naći u *Praktičnom dijelu* ove zbirke - povjerenje, moć, nenasilje, vjerske predrasude, građanska hrabrost, pluralizam vrijednosti - ukazuju da je danas važno u edukaciji vjernika/vjernica za nenasilno djelovanje osvještavati i osposobljavati pojedince da nose odgovornost, da kao vjernici i građani budu odgovorni za rješavanje problema u društvima u kojima žive, svjesni da mogu ravnopravno s različitim od sebe graditi drugačiji svijet.

POGLAVJE

1

2

3

4

5

6

PROMIŠLJANJE

Obzirom na činjenicu da je čovjek biće zaborava, od mojih prvih dan-dva sudjelovanja na treningu za nenasilnu komunikaciju od svega što sam prošla ostalo je najviše zbunjenosti. Naime, nisam imala predstave niti što će se raditi niti kako, a još manje zašto. Bila sam pionir u svemu i osjećala se jako neugodno, to je onaj iskonski osjećaj koji prati većinu ljudi kad se nađu pred nečim nepoznatim. Srećom, ubrzo sam se uvjerila da ni drugima nije lakše pa je osjećaj nelagode ubrzo postao radoznalost. Kažem srećom jer, *ništa ne osokoli kukavicu kao strah drugoga.*

Činili smo mješovitu grupu u punom smislu te riječi. Dolazili smo iz različitih krajeva Bosne, bili pripadnici različitih spolova, generacija, profesija i vjera. Uz onu temeljnu ontološku razliku koju nam daje trag slike Božje u nama, zahvaljujući kojoj je svatko od nas jedinstven i neponovljiv, ove dodatne razlike činile su zbilja pravo bogatstvo. Željela bih naglasiti ovu razliku jer sam je osobno na početku doživljavala kao kamen spoticanja, kao granicu na kojoj iskrenosti prelazi u opreznost, gdje opuštenost prelazi u napetost i gdje lakoća prihvaćenosti prelazi u težinu izoliranosti. Naime, bilo mi je teško zamisliti da bi se toliko različitih i to opravdano različitih mišljenja o jednoj stvari moglo u nečemu dogovoriti i uz to doći do ishoda koji je zadovoljavajući za sve. I sada mogu evocirati osjećaj začuđenosti i radosti kada smo u vježbi u kojoj smo radili konsenzus uistinu došli do dogovora. Htjela sam odustati odmah na početku jer se nisam lako odričala svoje želje koju sam smatrala ispravnom i opravdanom te prihvatiti tuđu, njemu jednako tako ispravnu i opravdanu, a meni sasvim neprihvatljivu. Ne odustajući od svoje želje, sebe sam smatrala razumnom, a njega - jer ne odustaje od svoje - tvrdoglavim. Ukratko, jedan se slijepo držao svoga, drugi je to kategorično odbijao, treći

opet predlagao nešto treće njemu idealno, a nekome drugom opet suludo, a četvrti je ismijavao sve ne predlažući ništa svoje. I nakon silnog intelektualnoga napora, prijateljskog smijeha i bockanja te istinskoga i zajedničkog nastojanja da nađemo rješenje svima zadovoljavajuće a nikome neprihvatljivo, dogovorili smo se! Prije toga smo, naravno, svi skupa prošli osnovne korake u stvaranju konsenzusa koje smo u toj praktičnoj vježbi taj put uspješno upotrijebili.

Vrijednost treninga vidim upravo u činjenici da sve ono što se radi, polazeći od igre preko ulaska u samog sebe pa do odnosa s drugim, ima snagu sadašnjosti koja prizivajući prošlost misli na budućnost. Igram otkrivaš vlastitu kreativnost, vraćanjem u samog sebe postaješ svjestan snage koju nosiš u sebi, a u odnosu s drugima postaješ svjestan i odgovornosti koju posjeduješ. Prije svega, igra kao prvi čovjekov kontakt sa svijetom, okolinom, vlastitom maštom i kreativnošću zadržava tu svoju primarnu ulogu neovisno o godinama, tj. doći do određenog znanja i primijeniti ga u konkretnim situacijama. Fiktivne situacije kroz koje sam prolazila, bilo da se radilo o donošenju odluka, stvaranju konsenzusa, mijenjanja stavova, stavljanja u tuđe cipele, bilo da smo radili pravila nenasilne komunikacije, igru moći ili pleši drugačije, sve su jako utjecale na mene jer pored toga što nisam ni bila svjesna toga da se još uvijek znam igrati sve dok se nisam počela igrati, ali isto tako nisam ni znala da imam moć nešto promijeniti, a ni odgovornost to uraditi, dok se nisam našla, doduše u fiktivnoj, ali ništa manje važnoj i mogućoj situaciji. Ta igra na neki način vraća te samome sebi, otkriva ti vlastite osjećaje, potrebe, strahove, ali i snagu. To je ono za što bi svijet duhovnosti rekao da nije toliko tajna izići i nadići samog sebe koliko ostati u samom sebi.

Čemu trening za nenasilno djelovanje

Zorica Maros
Novi Travnik, Bosna i Hercegovina

Mislim da je taj element duhovnosti jako bitan za nenasilno djelovanje jer ono kao takvo isključuje nasilje, a tamo gdje ne mogu upotrijebiti nasilje, ono što nam je nažalost društveni kontekst nametnuo kao najbrže i najdjelotvornije, a i čovjeku nažalost najbliže sredstvo djelovanja (za zlo je dovoljno da čovjek postoji, za dobro se treba boriti), moram posjedovati drugu vrstu snage, zapravo snagu u pravom smislu te riječi. Radionice kroz koje sam prolazila nude upravo te vrste igre koje čovjeku otvaraju nove horizonte, osposobljavaju ga za snalaženje u njima te stvaraju prostor za kreativnost kojom čovjek ostvaruje ono najbolje u sebi.

Drugo što bih istakla kao ono što me se jako dojmilo jest način na koji, bilo individualni bilo grupni, rad pojedincu omogućuje da sagleda i upozna samog sebe. Program treninga ide za tim da trenerski tim određenim uputama, igrama omogući bilo pojedincu, bilo pojedincu kao članu grupe da otkrije vlastite resurse i postane svjestan svojih vlastitih potencijala. Ne radi se ni o kakvoj psihološkoj, teološkoj ili filozofskoj tajni koja će ti otkriti nešto što o sebi nisi znao/znala. Riječ je o toliko jednostavnim stvarima da u svojoj jednostavnosti postaju jako zbunjujuće. Riječ je o nekoj vrsti afirmacije samog sebe, o pronalasku i uočavanju vlastitih pozitivnih osobina koje, pored toga što mi pružaju osjećaj vrijednosti imaju i tu funkciju da jednom prepoznate u nama samima postaju objekt našeg prepoznavanja i u drugima. Onaj tko je sklon vidjeti samo loše i negativno u samom sebi to isto vidi i u drugome. Isto tako, onaj tko je svjestan svojih vrijednosti lako će uočiti i cijeliti i tuđe, sve ako one i ne pripadaju njegovom svijetu vrednota. Prepoznati vlastite vrijednosti koje nas potiču i ohrabruju, a uz to i štite od samopreziranja, znači oslobađati i širiti pozitivnu energiju potrebnu za bilo koji životni poduhvat. Naprimjer, i prije

sam bila jako osjetljiva na nepravdu (nazovi zlo) bilo onu koju trpim ja, bilo koju trpi drugi; svejedno, dovoljno da je nepravda, ali nisam baš bila svjesna toga da sam za nepravdu koju trpim i sama kriva. Ušutjela bih, tiho patila, povukla se i rekla: „Nema veze, evo ti i drugi obraz“, ali nisam se uspijevala osloboditi težine koju sam osjećala i koja je vremenom rasla te, kad bi teret postao pretežak, prvom bih ga prilikom podijelila s onim koga sam smatrala krivcem. Logička posljedica toga bio bi nesporazum, nevidljivi zidovi među nama, mreže šutnje i bujice ogorčenja. A sama sam kriva, ušutjela se, povukla i okrenula drugi obraz i time drugog ne samo ne spriječila da nanosi zlo, nego ga i prešutno u tomu podržala. Doduše, šutjeti u ovom kontekstu možda odgovara zapovijedi ne odgovoriti zlom na zlo, ali ne odgovara zapovijedi odgovoriti dobrim na zlo, jer šutjeti nije učiniti dobro ne odgovarajući na zlo, nego puštati zlu da radi svoje prešućujući ga. Mislim da je taj i sličan stav povlačenja i prešućivanja nanio i odviše zla bilo na individualnoj bilo na kolektivnoj razini. Koliko je samo prešućenih povijesnih mržnji dobilo novu životnu snagu u skorom ratu?! Koliko će danas prešućene mržnje i nezadovoljstva biti podloga sutrašnjim ratovima? Program treninga je upravo da pojedinca osposobi i ojača u prepoznavanju i poštivanju bilo vlastitih bilo tuđih potreba, vrijednosti i emocija što smatram neizostavnom podlogom zdravih međuljudskih odnosa i zdrave društvene sredine.

Treći element koji mi je ostao vrlo važan jest taj odnos s drugim, bitno i opravdano drugačijim. Grupa i timski rad uvijek u sebi nosi mogućnost obogaćenja. Čovjek kao socijalno biće bitno ovisi o drugima i svom odnosu s njima. Osim toga mit o Narcisu pruža nam jasnu poruku da čovjek tragično završava tražeći sebe u vlastitom odrazu. U grupi dobivam

samopotvrđenje i samoostvarenje te ujedno izbjegavam strah od osamljenosti i izoliranosti. U takvom timskom radu postavljeni zadatci se postižu ne po logici natjecanja, nego po logici suradnje. Tamo gdje postoji suradnja ostvarenje cilja je mnogo lakše nego tamo gdje je natjecanje. U suradnji uspjeh drugog neću smatrati vlastitim promašajem nego upravo svojim osobnim uspjehom, niti ću u padu drugoga prepoznati vlastiti strah od istog kraja koji će me paralizirati nego će me pokrenuti i potaknuti da drugome pomognem te ohrabriti jer znam da ću i sama biti pomognuta. Smatram da bi za naše društvo bilo vrlo korisno uvesti takav način timskog rada i suradnje u školske klupe bilo koje dobi. Pored toga što bih djeci (a i starijima) taj način bio dosta zanimljiv jer bi malo razbijao onu monotoniju suhoparnog prenošenja podataka i memoriranja istih u svrhu bolje ocjene, mislim da bi bio i vrlo koristan jer pored sadržaja koji se prenosi, osobe uče živjeti, surađivati, poštivati drugog i drugačijeg i to upravo kao drugačijeg. Osim toga, uči se sukobljavati s drugima i rješavati taj sukob. Koliko nas se našlo u situaciji u kojoj je bijes otklonio i onemogućio svaku upotrebu razuma pa smo rekavši i učinivši nešto sami sebe ružno iznenadili? Koliko izgovorenih riječi nikada nismo prežalili ili drugima oprostili? Timski rad, a i kompletan program treninga omogućuje nam da se suočimo s različitim osobama, problemima i situacijama i da iz tog suočavanja izvučemo pouku kako se ponašati u sličnim okolnostima. Uči nas ne kako kontrolirati bijes koliko kako mu dati pozitivnu konotaciju i ne samo kako spriječiti eskalaciju sukoba, koliko kako raditi na promjeni samih uzroka.

Način učenja koji pruža ova vrsta treninga o nenasilnom djelovanju smatram vrlo korisnim i bitnim u i za društvo u kojemu živimo. Prije svega,

riječ je o iskustvenom učenju, a dobro je poznato da je iskustvo najbolja škola. Duže se pamti i postaje dio tvog identiteta. Ne radi se o tomu da trening nudi gotove recepte i naučene definicije kako, kada i što učiniti, nego osvještuje pojedinca o slobodi, a time i odgovornosti koju nosi, o tomu kako slabosti pretvoriti u prednost, kako vlastiti bijes pretvoriti u pozitivnu energiju, kako sukob transformirati u mogućnost pomirenja. Osim toga, uči pojedinca ne kako slušati drugog, koliko kako ga čuti, što smatram vrlo važnim u današnjim pokušajima dijaloga bilo na međuljudskom, međureligijskom ili političkom polju. Neuspjehe tih pokušaja dijaloga vidim upravo u pomanjkanju znanja o osnovnim komunikacijskim elementima. Dakle, slušati drugog ne samo iz osnovne kulture neprekidanja ili jedva čekati da završi ili, još gore, zbilja se truditi da ga čuješ, ali samo zato da bi na njegove argumente dodao svoje kontraargumente, svakako s tvoje točke gledišta puno vrijednije i puno bliže istini. Slušati drugoga da ga čuješ i da ga slušajući pokušaš razumjeti. Razumjeti ne znači prihvatiti. Ulaziti u dijalog svjestan toga da je tvoja riječ nepotpuna i biti spreman da te drugi dopuni pa i ispravi. Biti ispravljen ne znači biti poražen, nego biti obogaćen novom spoznajom, onom kojom ti bilo iz svoga socijalnog konteksta, bilo zbog izobrazbe ili uvjerenja nisi bio u stanju raspolagati, ali sad postaješ svjestan da tebi pripada koliko i drugome. čovjek je uvijek više od onoga što o sebi zna i što neki sustav misli i ideja o njemu može reći. Koliko smo se puta učvrstili u vlastiti stav jer su nam osjećaji bili povrijeđeni, a bili su povrijeđeni jer nismo uspjeli izraziti svoje vrijednosti ili što ih ni sami nismo bili svjesni, ili što nam drugi nije omogućio da ih izrazimo. Ali naš problem nije u drugome, nego u nama. Nismo uspjeli izraziti ih jer se nismo znali izborili za njih. Jedna od mnogih vrijednosti treninga za nenasilnu komunikaciju je

i ta da pojedincu podsvijesti da njegov problem nije u drugome koliko u njemu samome. Ovako izrečeno izgleda nešto posve poznato i logično, međutim u praksi i svakodnevnome životu za većinu nas krivac je uvijek netko drugi.

Osobno sam uvjereni da se nenasilnim djelovanjem (dakle onim na što nas potiče i čemu nas osposobljava ovakva vrsta treninga), ukoliko se ono usvoji ne samo kao odgovor na određenu vrstu nepravde u konkretnoj situaciji, nego kao životni stav, kao temeljna opcija, mogu mijenjati strukture društva, tj. mogu mijenjati strukture zla i nepravde. Živimo u svijetu koji nam, nažalost, pruža sliku da je jedina pravda i jedini zakon u njemu to da nema pravde i da nema zakona. Svjedoci smo raznih i brojnih vrsta nepravde, nasilja i zla. Ali biti svjedok nečega nosi u sebi ne samo mogućnost, nego i obavezu svjedočiti, dati svoj glas. Jer ne ustati protiv zla ne znači samo odobriti ga, nego i sudjelovati u njemu. Moguće je da smo žrtve raznoraznih i nepravednih struktura i da se kao takvi osjećamo nemoćni. Ali uzimati status žrtve znači skidati sa sebe odgovornost. Istina jest da sam kao dijete odgovorna roditeljima, da sam kao radnik odgovorna poslodavcu, da sam kao vjernik odgovorna crkvenom autoritetu, da sam kao državljanin odgovorna zakonima te države. Ali uvijek postoji granica na kojoj ja slobodno odlučujem hoću li i u kojoj mjeri prihvatiti ono što mi se naređuje i ono što se dešava. Na toj granici koja, ma koliko bila tanka ipak je jasna, odlučujem hoću li prihvatiti status žrtve i pasivnost, bijes i nemoć koji ta uloga nosi ili ću od žrtve prijeći u ulogu onoga koji sudjeluje, koji prihvaća vlastitu odgovornost, nosi se s vlastitim strahovima i koji prešućeni bijes pretvara u pozitivnu energiju koja mijena situaciju i bori se za pravedniji poredak na zemlji.

Mada ne isključujem ni jednog čovjeka kada je u pitanju ta odgovornost jer svi mi dijelimo istu zemlju, isti zrak, isti komad neba, mislim da te odgovornosti trebaju postati svjesni prije svega vjernici kao oni koji se zalažu i žive etički kodeks sadržajno obilježen plemenitim vrijednostima, a kao kršćanka koja pokušava živjeti svoju vjeru, otići ću još dalje pa ću reći da ta odgovornost osobito pada na kršćane. I Isus je živio u vrijeme nepravde, nasilja i zla, ali on svojim nenasiljem čini iskorak u vremenu, bori se protiv zla i mijenja strukture. Nas je pozvao da ga slijedimo, da budemo sol na zemlji i time je čuvamo od kvarenja, da nam pravednost bude veća od pravednosti farizeja, tj. da ne budemo „u miru“ nego za mir, da opraštamo onima koji nam čine zlo, ali da ustajemo protiv njega, da istjeramo trgovce iz hrama. Pozvao nas je da ljubimo sami sebe, da prepoznamo dobro u sebi, taj trag slike Njegove u nama i da isti taj trag prepoznamo i ljubimo u drugima i drugačijima. Štoviše, pozvao nas je da ljubimo neprijatelje jer je znao da se zlo hrani zlom i da jedino karika dobra prekida taj začarani lanac zla. Promatrano kroz prizmu Evanđelja, nenasilje nije izbor nego obaveza kršćanina; biti nenasilan znači odgovoriti, odazvati se plemenitosti svoga poziva.

U ime Boga Milostivoga, Samilosnog

O bazičnom treningu nenasilne komunikacije dugo sam slušao od prijatelja koji ga je završio. I ne samo taj, nego je nastavio i dalje. Zašto je taj prijatelj bitan u priči još i prije govora o samome treningu? Pa zato što je riječ o djetetu ulice koji je spletom okolnosti završio u nevladinom sektoru i čak stao na čelo jedne organizacije. Okolnosti su se za njega možda promijenile, no ne i on, njegov glavni argument je i dalje bio manje-više - sila. Da li se to čovjek rodi s time pa mu kasnije osim gena pripomognu i odgoj i ulica, ne bih sad. No činjenica je da je moj prijatelj i onda kad je širio mir - širio ga je silom! Iz tog razloga i jesam s početka na njegove pozive upućene meni gledao s podsmijehom i nekom ironijom...

No s druge strane postojale su druge, novonastale činjenice. A to je da je taj moj prijatelj promijenio cijelo svoje okruženje - pa čak i organizaciju u kojoj je radio i donosio neke odluke. Njegovi neki stari, a meni dobro poznati stavovi i uvjerenja su se izmijenili, a motivi za rad postali su čak jači te, moram priznati, svi okrenuti mirotvornom radu. Iako je vjernik i iako ga njegova vjera motivira za rad na svemu onome što treba da rezultira mir, on je ipak sada dobio jednu novu, za mene dotada nepoznatu dimenziju.

I onda sam se i ja prijavio. Na trening sam došao dosta zbunjen, ali i radoznao, neke polovične informacije koje sam imao nisu mi davale jasnu predstavu o tome šta ja to tamo treba da očekujem. U naslovu je pisalo da će tu biti ljudi iz religioznih zajednica. To mi je na neki način predstavljalo velik izazov, budući da dotad, iako se smatram dosta religioznim i čitao sam svakako o drugim religijama, ipak nikad nisam imao priliku da se upoznam, zapravo da razgovaram s ljudima koji možda imaju iste motive

i interesovanja, ali s "druge strane". šta da očekujem?! Mogao sam imati povjerenja u sebe, ali šta dolazi iz drugog smjera? Ako je ovo trening nenasilne komunikacije, da li to znači da su tu sve neki nasilnici? Jednog se pak najbolje sjećam, a to je da sam imao jednu veliku predrasudu i strah. Ne od drugoga i drugačijeg, nego čisto od toga da sam čuo za veliki broj "nekih tamo" organizacija koje pod plaštom svega i svačega, od humanitarnog rada pa do edukativnih paketa za studente, zapravo dolaze samo s jednim ciljem: evangelizacijom i provlačenjem onih informacija koje su njima bitne. Malo sam čak i unaprijed bio isprovociran i kivan; nakon rata i svih problema koje su zadesile muslimane u Bosni i Hercegovini, i ne samo tu, nego što ih tlače po cijelom svijetu, a oni nikakvog zaštitnika nemaju, još treba da nas raspamećuju i s tim... Zapravo, to je bila jedina stvar u koju sam bio siguran i u koju nije bilo sumnje!

No situacija se nije tako razvijala. To nisu bili nikakvi "tajni" krstaši, a to saznanje i moja prva lekcija i prvo praktično, a zatim i teorijsko saznanje. Dakle, NO predrasude! Naravno, mojem čuđenju tu nikako nije bio kraj. Upoznao sam prvu časnu sestru u svom životu, također prvu protestantkinju, a ako ćemo pravo, onda i prve kršćanske teologe. S druge pak strane i drugi su upoznali mene, upoznali su moje, a najinteresantije je da sam kroz to obostrano upoznavanje ja zapravo upoznao samog sebe te svoju vjeru, svoju iskrenost i odanost i čvrsto ubjeđenje. Možda najveći ulov koji sam ponio s tog treninga jest to što sam kroza sve te ljude koje sam upoznao, jednako tako upoznao i kontakt s cijelim drugim i različitim svijetom te ostvario normalnu komunikaciju s njima. To ne znači da ja dotad nisam znao da, recimo, kršćani ne postoje. No sasvim je različito kad s tim ljudima živiš, stvoriš prijateljstvo, komuniciraš, čak polemišeš, ukrštaš mišljenja i stavove,

Drugačije je kada doživiš

Jasmin Merdan
Sarajevo, Bosna i Hercegovina

ali u isto vrijeme sve to te od njih ne udaljava i ne pravi problem, ne teži sukobu, ne predstavlja potencijalnu opasnost. To mi je blaga vrijedno. Jer zapravo na ovim našim prostorima (da ne idem šire), možda je to ono što nam najviše treba i ono što, kada bismo zanemarili, imalo ogromne negativne posljedice... Zašto da nas različitost ne spaja umjesto što nas udaljava? Zašto da iz oponentnog stava ne ispitam svoj. I možda ga još više učvrstim ili korigujem, ili pak totalno promijenim i stari odbacim. A da pritom ne mislim da sam sebe ponizio ili da sam izdao svoju tradiciju, vjeru i šta sve ne.

Kroz cijeli trening, zapravo veoma je interesantno to da ima velik broj detalja koji, puko parafrazirani, možda i ne izgledaju epohalno, no koji su zapravo cijelo bogatstvo. Ti su se detalji u harmoniji trenera (Ane i Otta koje moram imenom spomenuti), učesnika te opušteno atmosfere i jasno određenog programa redali kao đerdan i svakim danom (a kasnije ću primijetiti i svakim treningom) dobivali svoj izraženiji značaj i smisao.

Predrasude i sučeljavanje s njima i barometri stavova od ponuđenih tema jesu nešto što moram istaknuti. Igra "aviona"* je nešto što ni danas ne mogu zaboraviti jer sam kroz nju ispitao sebe i svoju vjeru. To je ono što me se dosta dojmilo. Zapravo po prvi put sam kroz cijeli trening vidio koliko na prvi pogled jednostavne simulacije mogu biti podudarne realnim situacijama u životu. To mi i danas izgleda nevjerojatno. Kako čuvati svoj prostor, a u isto vrijeme dati svakom njegov i ne ometati ga, vrlo je bitna stvar u životu. Kroz to, također, shvatanje tuđih potreba jest ono što je bitno kroz cijeli život. Zapravo, nevjerojatno je da ono što je naslovljeno kao trening nenasilne komunikacije i što mi je u samome početku kod prijavljivanja izgledalo kao nešto usko iskoristivo u određenim sferama

djelovanja, kao što su komunikacija s pripadnicima različitih religija i eventualnoj saradnji s njima, na kraju se pokazalo kao nešto što je daleko, daleko upotrebljivije i šire, nešto što trebamo u svakodnevnomu, ali baš svakodnevnom životu. Sa suprugom, majkom, ocem, prijateljima. Stoga sam i odlučio pisati o tome što me je dotaklo više od svega i što koristim svaki dan ili, u najmanju ruku, što se trudim da iskoristim i implementiram, budući da nije dovoljno samo nešto naučiti, nego je uvijek potrebna snaga i borba sa samim sobom da se to sprovede u praksu. Dakle, to što želim da istaknem kao nešto što se barem mene toliko taklo jest percepcija. Različitost percepcija u stvarnome životu je nešto što se tiče svakog stava, mišljenja, uvjerenja i bilo čega. Sama vježba koja je otvorila tu temu bila je genijalno zamišljena i izvedena. Percepcija je izrazito subjektivna stvar koju zapravo kroz cijeli život ljudi pravdaju i motaju u ruho objektivnosti i argumentativnosti.

Radi kazanog, a i mnogo toga što se ne može kazati ni u mnogo većem tekstu od ovoga, izuzetno sam zahvalan ljudima koju su sve to organizovali i pozvali me. Kasnije sam i sâm osnovao jednu organizaciju koja se bavi mirovnim radom, što dijelom mogu da smatram i njihovom zaslugom. Spomenut ću na kraju jednu arapsku poslovicu koja kaže: "Ko me nauči jednom slovu, bit ću njegov rob".

.....
* "avion" je vježba koja istražuje asertivnost pojedinca u interakciji s drugima u grupi. Simulira avion u kojem se putnici trebaju izboriti za padobran, kojih ima manje nego li putnika, time što će isticati važnost svojih identiteta.

Nenasilje i sukob

Toliko je puno definicija nenasilja da ga je gotovo nemoguće objasniti u jednoj rečenici. Prije nego li krenem govoriti o sukobu, voljela bih da najprije sam/sama razmisliš, dragi čitatelju/ice, što za tebe znači nenasilje.

Kada kažem da radim na nenasilju, ljudima moj rad zvuči jako plemenito, nešto pozitivno; većina ih se sjeti rada s mladima i potrebe da ih se uči lijepome ponašanju. Sve više je onih koje rad na nenasilju asocira na pisanje mirovnih poruka, na radionice plesa, dijaloške radionice.

No ja ću govoriti kako ja doživljavam svoj rad i osobni rast dok radim na nenasilju i ujedno učim kako se nositi sa sukobom.

NE nasilju za mene znači suprotstaviti se svakom obliku nasilja. Dakle, suočiti se, uhvatiti se ukoštac, SUKOBITI SE s nasiljem. Zvuči jednostavno rečeno ovako u kraćoj rečenici, ali kada razmišljam o primjeni, ono za mene pretpostavlja **prepoznavanje različitih oblika i vrsta nasilja**, a onda i donošenje **odluke da se želim sukobiti**. Dakako, pritom jasno naglašavam da se protivim nasilju tako što odabirem **drugi način na koji se sukobljavam**, od onoga nasilnog. Već tu se većina mojih sugovornika iznenadi kada se govor o nenasilju, o nečemu tako dobrome, mirnom i pozitivnome, ubrzo svede na govor o sukobu, koji tako ružno zvuči i izaziva strah.

Strah od sukoba

Roditelji su me odgajali da izbjegavam sukobljavanje. "Okreni se i prešuti", mama bi govorila. Kada sam dobila trojku iz zemljopisa, morala sam ustati pred svima u razredu, zajedno s onima koji su dobili jedinice, kako bi me razrednica ošamarila rekavši: "Ti si odlična učenica, ne smiješ si dopustiti slabu ocjenu". Roditelji su mi rekli da je to bilo za moje dobro. Kada je nastavnica našeg prijatelja iz razreda javno ismijavala riječima: „Znaš, Zlaja, ti si puno glup čovjek“, zato što nije pogodio odgovor kod obrade novoga gradiva, svi smo šutjeli. Bojali smo se smijati da se ne zamjerimo prijatelju, a znali smo da je nastavnica uvijek u pravu. Kada sam postala vjernica, Crkva me učila kako ne samo da trebam izbjegavati sukobe, već moram podnositi svaku nepravdu. „Trpljenjem ćemo se iskupiti“, „Okreni i drugi obraz onima koji te udare“, govorili bi stari vjernici u dobroj namjeri da me zaštite. Kada sam se zaposlila, gledala sam koliko često u razgovoru o poslu prešutimo nepravdu, prešutimo kada imamo priliku reći svoje mišljenje, a onda se kasnije frustriramo i gubimo živce za svaku sitnicu. Kada sam se preselila u drugi dio grada, moji novi susjedi su se godinama ljutili na obitelji koje drže zakonom zabranjene životinje u gradu, ali nitko se od njih nije usudio otići razgovarati s njima, jer... ne žele se „zamjeriti“ susjedu.

U našem društvu sasvim je uobičajeno ružno govoriti o nadređenima, ogovarati kolege s kojima radimo, zavidjeti što netko ima bolju plaću ili više slobodnoga vremena. Nekako kao da je lakše razmišljati o onome drugom, kako je njemu bolje, a gotovo uopće ne razmišljati o onome što ja želim, gdje griješim i što mogu promijeniti da živim bolje. Zasigurno je lakše pasivno ostati tu gdje jesam, biti gnjevan i

Zašto je ključno razumijevajući nenasilje raditi na sukobu

Snježana Kovačević
Osijek, Republika Hrvatska

uvijek pronaći dežurnoga krivca za moje probleme jer... „uvijek je netko drugi kriv za moj problem“.

S druge strane, poznate su nam situacije u kojima dvojica vozača trube i viču jedan na drugoga kroz prozor toliko glasno da uopće ne čuju jedan drugoga, ali obojica su apsolutno u pravu. Svakodnevno slušamo o međusobnim javnim prozivkama političara u kojima se odgovori ili demanti svode na spočitavanja i omalovažavanja. Čitam i u današnjim novinama (rujan 2006.) kako političarka ukazuje na moguću umiješanost premijera Vlade u prodaju domaće tvrtke, a premijerov čovjek joj odgovara da je sram treba biti, kako se usuđuje remetiti njihov mir kada je i sama prodala kuću svojih roditelja inozemnome trgovačkom lancu i to tri puta skuplje od stvarne tržišne vrijednosti.

Na napad se uzvraća novim napadom, a pitanja korupcije rješavaju se optužbama preko medija.

Suprotno tome, reći svoje mišljenje, izraziti negodovanje na način koji ne vrijeđa sugovornika, preuzeti odgovornost u konkretnim koracima kada odlučimo rješavati problem, vrlo je neobična i rijetka pojava. Još uvijek se ljudi najčešće zbune kada trebaju govoriti o sebi, o svojim potrebama i osjećajima te dati konstruktivne prijedloge.

Sjećam se scene na TV-u kada je prikazan sukob radnica jedne od lokalnih tvornica. Nakon dugo godina ugnjetavanja od strane vlasnika, konačno su se dvije ili tri radnice odlučile javno suprotstaviti nepravdi kada više nisu mogle ništa izgubiti. Govorile su o verbalnome poniženju koje su doživjele, o malim plaćama, prekovremenom radu, nisu imale pravo na bolovanje... No dok sam gledala prilog, činilo mi se da su im se najviše i najžešće suprotstavile...

radne kolegice. Unatoč činjenici da su bile jednako loše tretirane kao i one koje su se odlučile suprotstaviti, izražajno su zamjerale svojim hrabrim kolegicama, a sve uslijed paničnoga straha od sukoba, mogućeg otkaza i drugih posljedica s kojima će se morati suočiti.

„Sukobiti se“ s problemom

Pobijediti strah i donijeti odluku da se želim sukobiti, suprotstaviti nasilju, samo je prvi korak koji vodi k nenasilju. Prema nenasilnom ishodu vodi jednako važan i zahtjevan korak koji traži napor uma i duha: **prepoznati što je problem** koji se krije iza verbalnoga, fizičkog ili psihičkoga nasilja. Nakon što sam sama prebrodila strah od sukobljavanja s nasiljem te donijela odluku da želim raditi na nenasilju, počinjem istraživati uzrok, odnosno probleme koji se kriju iza nasilnog ponašanja. Što više učim i prakticiram nenasilje, to sam više svjesna koliko je bitan način na koji pristupam nasilnome ponašanju. Moram imati na umu da se iza samog ponašanja i odnosa nalaze osobe, živi ljudi, koji jednako tako imaju svoje strahove, potrebe, životna iskustva, a koji možda ne znaju kako si udovoljiti, kako pronaći svoje granice ili kako preuzeti odgovornost za svoje osjećaje i učiniti proaktivan korak. Samo onda kad sam uspjela pristupiti drugome s uvažavanjem njegovih/njezinih osjećaja te kada želim razumjeti potrebe druge osobe, tek tada se stvara prostor za prepoznavanje stvarnog problema, a onda i gradi put k rješenjima.

Ovdje ću se malo zadržati kako bih objasnila zašto je važno u radu sa sukobom fokusirati se na pronalaženje problema, a ne na izgladivanje odnosa.

Jedan od najtežih životnih iskustava, ali i najveća lekcija koju sam naučila na vlastitom iskustvu bilo je vrijeme kada nisam znala kako prepoznati uzrok sukoba, odnosno definirati probleme koji su se nagomilavali.

Bila sam nova na poslu, najmlađa, bez imalo iskustva rada na tom području. Radila sam s tri kolegice; vrijedne,

sposobne, voljele smo timski rad. Dvije su bile zatrpane poslom - stranke, papiri, terenski rad...- smatrale su kako sam zaposlena da njima pomažem. Treća je pak radila drugu vrstu poslova: nove ideje, javni istupi, briga o sredstvima, velika radna motivacija - tražila je moju pomoć. Bila nam je nadređena. Iako smo već tada čuli za radionice komunikacije i naglašavali važnost timskog rada, participativnog sudjelovanja i međusobnog uvažavanja, čini se kao da ih nismo znale primijeniti u svojem radu. Sve nam je teže postajalo timski raditi, a postajale smo sve nezadovoljnije. Sve češće se događalo da na radnim sastancima koordinatorica počne vikati na jednu od kolegica, govoriti joj da je nesposobna, da nije dobro postupila u svojem radu i slično. Iako smo imale priliku svaka govoriti o svojim osjećajima i stavovima, sastanci su najčešće završavali novim argumentima koordinatorice, a njezine ideje postajale bi pravila i odluke. Nesretne, ali odlučne riješiti nastalu situaciju, pozvale smo članove odbora organizacije da nam pomognu. Članovi odbora rado su se odazvali i strpljivo slušali svaku od nas, ali ni nakon nekoliko dugih sastanaka, ton niti način komunikacije nisu se bitno mijenjali. Meni je bilo naporno i mučno od naših sastanaka, pretpostavljam i drugima koji su u njima sudjelovali. Predbacivala sam sebi kao da sam upravo ja kriva za nastalu situaciju. Ljutilo me što su drugi naš problem nazivali problemom „međuljudske netrpeljivosti“ ili "poremećenim međuljudskim odnosima". Dvije od nas promijenile smo radni tim i tek tada je postalo jasno da problem nije bio u narušenim odnosima. Problem sada vidim u tome što nismo zajedno donosili odluke, već je koordinatorica koristila moć koju joj je pozicija davala (a onda i svi mi ostali) da njezine ideje budu usvojene i onda kada se nismo sve s njima slagale. Sjećam se kako su njezini argumenti često bili da su druge kolegice nedovoljno sposobne. Smetalo

me što je rado dugo argumentirala, a nakon njezinih „govora“ ostale kolegice uglavnom nisu izražavale svoje ideje i potrebe. Problemi su se nastavili gomilati u novom sastavu tima, tako da je menadžment zatražio stručnu „superviziju odnosa“. Supervizijom je postalo jasno da kolegica nije bila voljna zaista čuti potrebe drugih bez prosuđivanja kako bi se problemi uistinu mogli zajednički rješavati.

Drugi primjer o kojemu želim govoriti dolazi iz jedne od vjerskih zajednica. Vjernica zrele dobi zamjerala je drugoj štošta. No umjesto da s njome razgovara, ona se žalila njezinoj rodbini, prijateljima, svećeniku, tako da je ova druga o zamjerkama i ljutnji svoje poznanice čula isključivo od drugih. Odgojena da sukobe treba izbjegavati, druga vjernica pažljivo je slušala savjete i dobronamjerne upute starijih: „Ti preuzmi na sebe krivnju, ona je odnedavno kršćanka... da se ne sablazne!“ Konačno je svećenik sazvao sastanak da se sve iskomunicira i raščisti. Na sastanku je najviše govorila vjernica koja je zamjerala drugoj. Svećenik je prema njoj bio vrlo obazriv i birao riječi. Druga vjernica više je samo slušala te, iako se nije osjećala nimalo krivom za cijelu tu zbrku od sukoba, na kraju se ipak ispričala za sve što joj je prva zamjerala. Ni razgovor niti isprika nisu zaustavili prvu vjernicu da zamjera i ljuti se na drugu, da je proziva pa čak i viče na nju na ulici. Narušen odnos protezao se gotovo 20 godina.

Oba primjera jasno pokazuju kako se u želji za nenasilnim djelovanjem toliko vodila briga da se „izgladi“ odnos, da dođe do pomirenja; ne samo što problemi koji su uzrokovali sukob nikada nisu istraživani, a onda ni sukob nije riješen, već je i propušteno zaustaviti samo nasilno ponašanje. Posljedice neuspjeha bile su ogorčenost, razočaranost i odustajanje od želje da se odabere nenasilan put.

Odnos je važan i **pomirenje je konačni cilj u borbi za nenasiljem**. No kako bismo došli do konačnoga cilja, prvo nam prethodi rad na problemima koji su doveli do sukoba, a onda i pronalaženje odgovora na probleme.

Nenasilje i Biblija

Postojalo je vrijeme u momemu životu kada sam onaj Isusov govor o osveti doslovno shvaćala bez razmišljanja o kontekstu u kojemu je pisan. (“Ne opirite se Zlomu! Naprotiv, pljusne li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi.”) Tako sam prihvaćala da su podložnost i patnja uslijed represije sastavni dio kršćanstva. No najveći zagovornici nenasilja, a ujedno i ugledni profesori biblijskog tumačenja, tvrde da su upravo ti odjeljci iz Besjede (Mt 5, 38 - 41) ključni za Isusovo učenje o nenasilju.

Naglašavajući Isusovu svijest o društvu u kojemu živi, oni objašnjavaju da Njegove riječi imaju smisla jer predstavljaju kreativne alternative pasivnoj podložnosti ili pak nasilnom otporu. Glavni preokret u učenju suprotno starozavjetnome zakonu („Oko za oko, zub za zub!“) nalazi se u novoj zapovjedi: „Ne opirite se Zlomu!“. Glagol koji se rabi za novu zapovijed grčka je riječ *antisthenai*, (dolazi od *anti* i *histemi*), a koja se prevodi kao *ustati protivili usprotiviti se*. Noviji prijevodi ne ističu pasivnost u sučeljavanju sa zlom, već prije važnost neopiranja nasilju na jednak način. Tumačenje retka iz Jeruzalemske Biblije (KS, Zagreb, 1994.) glasi: „Riječ je o zlu kojim čovjek oštećuje samog sebe: zabranjeno je opirati mu se osvetnički... Isus ne zabranjuje dostojno se opirati nepravednim napadima (usp. Iv 18, 22s) niti boriti se protiv zla u svijetu“.

Danas, kao svoj odgovor na nasilje i nepravdu u različitim sferama života, svjesno odabirem sukobiti se s problemom ne opirući se nasilju na isti način, baš kao što se i Isus sukobio pred velikim svećenikom kada je nepravedno fizički napadnut.

Nenasilje znači rješavati sukob

Sljedeći primjer o kojemu želim govoriti dogodio se u Sjevernoj Irskoj. Tek što smo odložili putne torbe, pridružili smo se konferenciji koja je već počela s uvodnim predstavljanjima. Poznanik i kolega prišao mi je i rekao da će on dati općeniti povijesni pregled o sukobima na Balkanu, a da ja nastavim o konkretnom ratu koji se dogodio u mojoj zemlji. Međutim, moj sugovornik ne samo da nije stao nakon svojeg uvoda i predao mi riječ, on je nastavio govoriti o ratu u mojoj zemlji kao o građanskome međunacionalnom sukobu, a da niti jednom riječju nije spomenuo da su naše zemlje ratovale. Glavni naglasak i rezime njegova uvoda bile su žrtve koje je njegova zemlja podnijela tijekom akcije NATO-a na Beograd, kao i žrtve koje je njegova crkva podnijela na Kosovu. Postala sam vrlo ljuta i najradije bih bila viknula naglas: „Kako te nije sram?“ ili: „S kojim pravom govoriš o ratu koji sam prošla brojeći granate koje su padale samo nekoliko desetaka metara od mene?“ No, svjesno sam odlučila unutarnji bijes formulirati u rečenice koje su detaljnije govorile o samome sukobu krenuvši s: „Rat u svojoj zemlji razumijevam kao...“, a onda sam govorila o propustima koje su radile vlasti država u sukobu, kao i o propustima crkava da jasno osude nasilje i oružanu borbu te o tome da je često bilo slučajeva da su obje crkve radije blagoslivljale oružje i ratnike umjesto da spriječe nasilje. Istog trenutka ljutnja mi je popustila. Iako sam govorila o propustima obiju crkava u sukobu, prisutni predstavnici jedne od crkvi složili su se naglas: „Da pojasnimo... dužnost pravoslavnog sveštenika je da blagoslovi vojnike, a što će oni dalje raditi, ne zna on to...“ Tog trenutka u sebi sam donijela odluku da više ne želim izlagati jer nisam ovdje da bih pričala

o prošlosti, već da gledamo kako možemo zajednički potaknuti crkve da grade mir u budućnosti. I sljedeći dan smo u nekoliko navrata slušali: „Da pojasnimo...“ od istih predstavnika crkve, iako nitko od drugih crkvenih predstavnika nije pojašnjavao vjerovanja i praksu crkve kojoj pripada. U jednom trenutku moja šutnja izgledala mi je kao kukavičluk, trajala je predugo; nekako kao da niječem svoje stavove, potrebe... Ovaj put bila sam ljuta na sebe. „Znaš prijatelju, kada nam pojašnjavaš praksu svoje crkve dok je uputa radionice da se kritički osvrnemo na propuste vlastite crkve u sukobu, osjećam se jadno, kao da su moja i ostale crkve manje vrijedne i lošije od tvoje... Voljela bih da se i ti držiš uputa radionice kao i svi ostali“, protisnula sam i zadnju rečenicu svjesno se izlažući dok je napetost u prostoriji bila gotovo vidljiva. Nisam bila sigurna koliko sam uspjela izreći osjećaj i potrebu dok nisam čula odgovor: „Da, ali... da pojasnimo...“ Tek tada sam shvatila kako se iza obrambenog stava krije osjećaj, potreba o kojoj ja ništa ne znam, a ni nisam se dotada potrudila saznati... „Možeš li mi reći nešto više o...?“, odlučna saznati odakle potreba za pojašnjavanjem, nastavili smo razgovor i nakon službenoga radnog modula. „Gdje god da odemo u inozemstvo, svi nas samo napadaju, okrivljavaju... Malo je takvih kojima je stvarno stalo razumjeti nas, čuti i naše potrebe...“, priznali su moji sugovornici, a onda i pažljivo slušali moju „ratnu priču“. Nakon što smo se uistinu čuli i razmijenili potrebe, složili smo se kako je bolje provjeriti pitanjem ono što čujemo prije nego li donosimo zaključke koji nas nukaju da se branimo.

Bila sam zadovoljna što sam s kolegom, kojeg poznajem već neko vrijeme, prvi put razgovarala o našoj prošlosti i sukobu iz kojeg dolazimo. Pozvao me da nastavim zajedno raditi mirovne projekte.

Zaključak

Postoje različiti priručnici, a onda i modeli, metode i načini rada koji govore o upravljanju i rješavanju sukoba. Ja želim naglasiti kako je rad na transformaciji sukoba sastavni dio svakog oblika i pokušaja rada na nenasilju.

Drugim riječima, svaki put kada se netko odluči raditi na nenasilju, znači da odgovorno i svjesno odabire sukobiti se s problemom, istražujući odgovore i kreativne alternative koji će konačno dovesti do transformacije sukoba. Tada sukob ne samo da više nije nešto negativno i strašno, već je nužan korak prema mijenjanju postojećega stanja u kojem se narušeni odnosi (uslijed represije ili nagomilanih problema) obnavljaju.

Prije nego li krenem obrazlagati odabrane sadržaje koji su, po meni, važni orijentiri za vođenje treninga za nenasilno djelovanje, stala bih na pitanju kako je zapravo sve počelo.

Možeš li se, ti koji/koja čitaš ovaj tekst sjetiti što je tebi bilo važno, što ti je bilo značajno da si se okrenuo/okrenula mirovnomu radu? Ili što te privlači, tko te privlači da bi se u njemu željela više aktivirati? Možda ti sjećanje ometaju stres i nagomilani zadaci svakodnevnoga rada. Ja nekako vjerujem da u tome inicijalnom trenutku koji je pokrenuo svakoga od nas da se uputi, da ne kažem uplete u izgradnju mira, leži izvor snage i stvaralaštva. I vjerujem kako je on nepresušan. Stoga mi je važno da ga spomenem na početku izlaganja o jednomu mogućem načinu izgradnje mira. Za svakoga od nas je jedinstven početak. To inicijalno iskustvo se možda kroz godine mirovnog aktivizma negdje ponovno pojavi, s drugim ljudima i u drugim okolnostima. On se obnavlja u susretima i suradnji s onima koji nam nisu braća po „krvi i mesu“, ali su nam braća i sestre po oduševljenju za nenasilje. Kao vjernike/vjernice ovo „srodstvo“ može nas podsjetiti na tekstove sv. Pavla kada govori o duhovnome srodstvu. I kao vjernica promatram svoje oduševljenje za angažman kao ono koje ne pripada ni vremenu ni naciji, ni instituciji. Dapače niti meni, nego vidim energiju koju isijavam kao poklon za sebe, a možda i za još nekoga oko mene. Tako se nadam.

Dakle što je to bilo da te je (da me je) pokretalo prema radu za mir? Možda ljepota slobodnog iskoraka, možda oduševljenje, možda prepoznavanje svojih sposobnosti ili sinergija grupe s kojom si startao/startala, možda mogućnost kreativnog izraza? Prisjećanje na ono što me pokreće da radim to što radim može nas vratiti na izvore svog odabira mirovnog angažmana

i podariti autentičnost našem djelovanju.

Meni se događa da se tijekom treninga ili mentoriranja sjećam ljudi koji su dio grupe s kojom sam se educirala za mirovni rad. Kao da s njima razgovaram ili se sjetim nekoga od njih zahvaljujući kojem sam se snašla u nekoj iznenađujućoj situaciji; sjetim se njihovih riječi.

Još danas smo povezani, suprug s kojim vodim treninge i ja, s grupom s kojom sam prolazila izobrazbu za mirovni rad prije više od deset godina i prepoznajem koliko me ravnopravnost u toj grupi formirala. Čini mi se da je snaga te promjene u meni ona kojom obrazac ponašanja mogu multiplicirati i u drugim situacijama te tako stječem imunitet nasuprot navodnoj normalnosti nepravednih stanja u Crkvi i društvu u kojemu živim.

Pozivajući vas da se sjetite svojih početaka, želim reći kako u svakome od nas postoji razlog za mirovni angažman. On leži u osobnom odabiru i oduševljenju. Ovaj priručnik želi to, vjerničkim rječnikom rečeno, svjetlo podržati. On je kao ruka koja štiti plamen od vjetra. Suština je u plamenu. Ima puno ruku koje će ga štiti da se ne ugasi.

Postoje određeni orijentiri, postoje vrijednosti te znanja i vještine koji vam pomažu raditi tako da budete zadovoljni i da vaš rad bude na dobro onima koji su sudionici/sudionice u vašim grupama. Ne znam istaknuti što bi bilo od navedenoga prvo što bi slijedilo na ljestvici vrijednosti. Jer vrijednosti su u međuodnosu sa znanjem i stav je u suigri s djelovanjem. Istaknem li jedno važnijim od drugoga, narušila sam ravnotežu koja je u srcu umijeća vođenja treninga. Probat ću u ovom tekstu približiti sebi i vama što to za mene znači voditi trening, tj. koji orijentiri bi mogli obrubiti pojam

Pozadina treninga za nenasilno djelovanje

Ana Raffai
Sesvete, Republika Hrvatska

trening i tako izoštriti sliku, što mislimo kada kažemo trening za nenasilno djelovanje. Pokušat ću uza svaku od točaka staviti i paralelu, gdje vidim poveznice uz ciljnu grupu vjernici ili pripadnici vjerskih zajednica.

1. Trening je bavljenje ljudima

Pax Christi, njemačka sekcija odabrao je na jednom od svojih letaka slogan „Ljudi grade mir“. Na to se nadovezuje misao o treningu kao mjestu i načinu kako se možemo baviti tim ljudima koji grade mir; onima koji se već prepoznaju kao mirovni aktivisti i onima koji takvima žele postati. Trening je vrijeme i prostor posvećen ljudima. Bavljenje ljudima znači biti svjestan da oni koji se troše u aktivizmu trebaju mjesta i vremena za punjenje svojih baterija. Oni koji se pitaju što bi to bio mir, trebaju mjesta i vremena da traže svoje odgovore na zajednička pitanja. Oni pak koji imaju mogućnost svojim radom kao odgajatelji/odgajateljice, voditelji/voditeljice zajednica upražnjavati svoj utjecaj na druge ljude, imaju mjesta i vremena preispitati svoje obrasce ponašanja i upoznavati nove. Kada govorimo o treningu za nenasilno djelovanje, ono je uvijek bavljenje ljudima jer su ljudi generatori nenasilja, upravo kao što su i proizvođači nasilja.

Možda bi točnije bilo reći kako je trening bavljenje ljudima, tj. čovjeka samim sobom, kako bismo istaknuli da se ne bave drugi drugima, nego da se svatko pita o sebi potaknut druženjem i učenjem u grupi. Nadasve smatram važnim istaknuti da se ne bavi trener/trenerica svojim sudionicima/sudionicama, ukoliko bavljenje razumijemo kao obrađivanje nekoga radi određenoga svojeg cilja. Slika koja po meni najbliže opisuje trenere jest: onaj/ona koji podržava i olakšava odvijanje grupnog procesa

2. Trener/trenerica je „babica“ grupnog procesa

Kao što kod porođaja babica ne rađa nego podržava da se dijete rodi, tako i trener/trenerica nema moći mijenjati druge nego svojim djelovanjem pomaže da se negdje u nekome dogode promjene. „Negdje u nekome“ je svjesno neodređeno jer svoje djelovanje mi možemo usmjeravati koliko doseže naša odgovornost, ali ona ne doseže do promjene druge osobe. To je posao i pravo svakog pojedinca i pojedinke za sebe. Ovaj postulat izražen je obično u pravilima grupe koje ona donosi na početku treninga („govorim u svoje ime“, „ne predlažem drugoga nego samo sebe“ do mogućih pravila kao „poštujem različitost“ ili „ne namećem svoje mišljenje“).

Odgovornost trenera/trenerice doseže do onoga što zovemo **formom** u treningu. Formu čine pripremljene aktivnosti, vježbe, tematske cjeline, pravila i podjela vremena. To su mjesta na kojima trener/trenerica intervenira iz pozicije drugačije uloge od sudionika/sudionica grupe, pri čemu odgovornost za pravila i vrijeme dijeli sa svim članovima/članicama grupe. Trener/trenerica je odgovoran/odgovorna dati jasne i razumljive upute za vježbu koju predlaže grupi.

Ali nije odgovoran/odgovorna za to želi li ta grupa ili pojedini njezini članovi/članice ili ne prolaziti predloženu vježbu. Taj dio ulazi već u sadržaj treninga. Kao što u sadržaj ulazi i ono što sudionici/sudionice iz vježbe zaključuju. Utjecaj trenera/trenerice na sadržaj u smislu usmjeravanja zaključaka koje donose sudionici/sudionice vezanih uz iskustvo iz vježbe mogu razumjeti kao manipulaciju: usmjeravanje prema cilju koji je željeno ishodište za trenera/trenericu. U smislu poštivanja slobodnog izbora

sudionika/sudionica to bi bilo prekoračenje ili zadiranje u njihove slobode.

Postoji jedan utjecaj trenera/trenerice na sadržaj, a to je njegovo izlaganje vezano uz nenasilno djelovanje. Ono može biti u obliku imputa ili sažetka na temu dotične cjeline (radionice). Taj imput promatram kao prijenos informacija. On je ponuđen kao sadržaj s kojim se grupa konfrontira. Neslaganja su u tom kontekstu suradnja s trenerom/trenericom jer potvrđuju njegovu ulogu upoznavatelja sa sabranim znanjima, a ne autoriteta koji posjeduje istinu, odnosno predstavlja izvorište znanja. Budući da je u našoj regiji visoka opasnost da sudionici/sudionice trenera/trenericu pobrkaju s profesorom/profesoricom ili učiteljem/učiteljicom, tim je više blagotvorno protivljenje koje ukazuje na mogućnost izbora i u znanjima koja su u drugih potvrđena kao istinita. Ona još uvijek ne moraju biti referentna za životni kontekst te za potrebe svih ljudi.

Postoji i druga razina utjecaja trenera/trenerice na sadržaj, a to je situacija u kojoj trener/trenerica reagira iz pozicije *ja*. To znači o nekom sadržaju izriče svoje mišljenje. U tom slučaju on/ona je „skinuo/skinula kapu trenera/trenerice“ ili odložio/odložila ulogu voditelja/voditeljice procesa i ponaša se kao sudionik/sudionica. Na to ima pravo, dobro je samo da ga/je i grupa kao ravnopravnog/ravnopravnu u tom trenutku vidi.

Vjernički kontekst: Grupa je riznica znanja

Mislim da je u pogledu bavljenja ljudima i u ulogu trenera/trenerice u grupnom procesu za vjerske zajednice potrebno uložiti značajan napor kako bismo vodili/vodile treninge u smislu nove paradigme učenja. Mislim da

je još uvijek jak obrazac razmišljanja i ponašanja u kojemu je odgovornost na voditelju/voditeljici zapravo odgovornost „vođe“. Vođe u smislu najodgovornije osobe o kojoj onda više ovisi uspjeh. Sličnosti uloga trenera/trenerice i vođe mogu biti otežavajuća okolnost u ostvarenju drugačije paradigme učenja i organiziranja grupa: u kojoj izvorište znanja nije jedna osoba nego postignuta sinergija unutar grupe omogućuje da svaki pojedinac/pojedinka svoje znanje dijeli s drugima i tako ga umnaža.

Bavljenje ljudima u trenerskom smislu nije navještaj vjere. Naš cilj nije donijeti istinu koju će ljudi prihvatiti. Naš cilj nije da se ljudi obrate. Naš cilj je da se grupnom interakcijom pokažu istine koje već postoje u ljudima, da se susretnu s onim što su o nenasilju mislili i kako su djelovali neki drugi ljudi, vremenom i prostorom nama daleki, no vizijom nenasilja nama srodni. Naš cilj nije pomagati ljudima, naš cilj nije popravljati druge. Naš cilj je, ponajprije pitanjima, ukazati na probleme koje primjećujemo i provocirati (*provoco* - izvući glas iz nekoga) drugoga da se o tom problemu pita. Da kaže što mu/joj je važno i da traži svoj odgovor.

Uloga onoga/one koji/koja je jak/jaka na formi i slab/slaba na sadržaju, prepoznatljiva je primjerice u aktivnom slušanju i načinu govora koji zovemo „govorim u svoje ime“ ili u načinu koji se u nenasilnoj komunikaciji naziva „ja-poruke“.*

3. Osjećaji i sukob kao povlaštena mjesta treninga

Sudeći prema razgovorima s kolegama/kolegicama koji/koje se spremaju voditi treninge s grupama, osjećaji pojedinaca/pojedinki i sukobi u grupi česti su razlozi njihovih strepnji mogu li oni voditi grupni proces. Obje situacije (ni kada netko izražava svoje osjećanje, posebice nelagode, frustracije ili ljutnje ni kada napetost pojača svoj intenzitet te se više ne može skriti iza pristojnosti) ne mogu se predvidjeti. Upravo te situacije su određen pritisak na grupu i na trenera/trenericu, a svojom energijom prijete da proces preusmjere tamo gdje se trener/trenerica boji da ga/je više neće moći sagledavati, pratiti. Dodajmo tome da se u ljudi, među njima još češće u žena, u takvoj situaciji vrlo brzo javljaju pitanja vlastite krivice za nastalu situaciju. A i kada je čovjek slobodan od krivnje, najčešće okrivljivanja postoje u glavama nekih od sudionika/sudionica. Intenzivniji osjećaji i sukobi u grupi jesu opasnost, odnosno situacije koje iscrpljuju velike snage trenera / trenerskog tima.

Ipak, to su povlaštena mjesta treninga. Sukobi su prilika da grupni odnosi pođu na jednoj drugoj razini od one koja je bila prije sukoba. Samo prolaženje kroz napetosti i iskustvo, hrabrost onih koji su izravno upleteni u sukob da se izlože, imaju pročišćavajuću funkciju. Možda zato što su prvi put doživljeni, snažan ostaje utisak kako smo „mi to mogli“ i „preživjeli smo“. Možda zato što smo se dublje i neuobičajenije upoznali. Možda zato što razgovor o problemu sukoba daje nove informacije o drugome i o sebi. Vrlo često doživljavam da grupa nakon razjašnjavanja vezanog uz sukob zaključni kako je upravo sukobljavanje „uživo“ najvažniji dio njihova treninga.

Osjećaje ne provociramo sami sebi voljno. Oni naiđu, osobi samoj i zatim grupi, kao neočekivan gost. Kao takve „goste“ možemo ih prihvatiti u grupi; stati i o njima razgovarati, kako bi osoba u koje se nalaze mogla vidjeti kuda će ih pospremiti. Oni osjećaji o kojima ne šutimo i svjesni smo ih, neće nama vladati. Svatko može razumjeti osjećaje drugih na svoj način. Trener/trenerica za nenasilno djelovanje, kako ga/je ja vidim, gleda na osjećaje kao na ono što naprosto jest tu. Ne komentira ih. Blagodatno je kada se njima bavi. Može započeti razgovor otvorenim pitanjima poput: „Što te ljuti? Što ti treba? Što ti smeta?“, Može početi i od svojih slutnji ili osjećanja, govoreći o sebi i svojoj smetnji. Moguće je, zastaviši na primjedbi člana grupe, vratiti primjedbu kao pitanje u grupi (primjerice: „Svi su ovdje pasivni!“ ili: „Kako vi kao grupa vidite, kakav je vaš dojam o sudjelovanju?“)

Sukob je tema osnovnog treninga za nenasilno djelovanje. Sukob koji se dogodi tijekom treninga jest dobit u smislu učenja. Gledam li naše iskustvo u timu u vezi sa sukobima koji su se događali u grupama, vidim da su oni u pravilu izbjegavani. Eventualno ih netko iz grupe zove poteškoćama, a pokazuju se tek kada sudionici/sudionice sukoba više ne mogu izdržati napetosti među sobom. Kao tim katkada radimo na sukobu u grupi koji ona ni ne vidi kao sukob. Paradoks je života da sukob transformiramo kada mu se približimo (suočimo se), a načini koji su nama u našoj kulturi poznati idu za tim da od njega bježimo i time sukob - jer se ne obrađuje - raste. Rad na sukobu započinje odlukom da progovorim o napetosti ili nelagodi koju osjećam kao voditeljica treninga u grupi. Jer većinom je na nama da prvi postavimo pitanje: „Što je problem koji nas muči?“. Taj skok u hladnu vodu, to prvo pitanje koje je proizišlo iz nadvladavanja straha od sukoba jest inicijalna točka. Kako

ohrabriti trenere/trenerice na otvaranje sukoba? Pitanje je slično kao i pitanje kako ih osnažiti da rade s osjećajima. Ako hoćete, svaki put možete. Primijeti li netko ili vi da u grupi raste napetost i nekako kao da nam ne ide suradnja, a ne znamo što je, možete pitati: „U čemu je problem? Gdje je smetnja?“ Opisati kako vi vidite aktualni trenutak i pitati grupu kako se ona u tome osjeća.

Dosad nisam nijedan sukob doživjela kao prepreku ili kao neuspjeh. I ako su razlozi sukoba dublji i na njima bi trebalo dulje raditi, samo otvaranje zapletaja donosi novu energiju u grupu. Ima smisla čak i promijeniti program radi tretiranja sukoba. Jer kad god smo kao tim zastali na tim mjestima, daljnji rad je bio produktivniji i vremenski brži.

Vjernički kontekst: Što mogu učiniti?

Prihvatiti osjećaje i sukobe u grupi traži stav koji je vjerničkom uhu poznat kao „ljubi bližnjega svojega“, dapače „ljubi svojeg neprijatelja“. Jasni poticaji, neprijeporne vrline. One su podrška voditelju/voditeljici grupe, tim više ako ih ne razumije samo kao vizije i ideal, kao „radikalno vjersko opredjeljenje“, nego kao bilješku za usmjeravanje svoje pažnje.

U mojemu razumijevanju treninga nema teških sudionika/sudionica niti sabotera. Ima poteškoća. Put do izlaska iz njih mogu iznaći ukoliko se ostavim jalova posla da odgovorim na pitanja kao što su:

Kakvi su ljudi? Jesu li pasivni? Jesu li dobri? Koga ću procijeniti kao sposobnog, a koga odbaciti kao nesposobnoga?

Umjesto toga, mogu usmjeriti svoju svijest, sabrati se tako da sebe pitam:

Kako je meni s poteškoćom sada? Što ja osjećam i što mi kao osobi i kao treneru/trenerici, u očekivanju da ispunim svoju ulogu, treba ili nedostaje? Takvo usmjerenje svijesti vodi me k prihvaćanju osjećaja, kakvi god da se pojave i k suočavanju sa sukobom koji se već pojavio. A samim time navedene poruke nisu utopije, nego praktične upute: pomagala da uzmem smjer koji me vodi iz polarizacije u prihvaćanje i transformaciju.

4. Neprosuđivanje

Prosudivanjem zovem pridavanje vlastitih vrijednosnih kriterija kao mjerodavnih drugim ljudima, njihovim ponašanjima te njihovim vrijednostima i / ili stavovima. Kažem li da ima dobrih i loših osjećaja, pridala sam svoju skalu mjerenja jednima i drugima. Naprotiv, kažem li da su osjećaji oni koji se pojavljuju, neki od njih u meni bude lagodu, a neki nelagodu ili strah, nisam prosudila skalu osjećaja, nego sam pričala o sebi. Slično vrijedi i za osobe ili za pojave. Kažem li da je netko spor, hoću reći da je meni važna brzina, svakako brža od one koju u druge osobe primjećujem. Kažem li da je nasilje zlo, želim reći da ne vjerujem u snagu nasilja da riješi probleme. Neprosuđivanje je nastojanje da svoj pogled ne upišem u promatranu stvarnost. „Naša analiza drugoga je zapravo odraz naših vlastitih osjećaja i potreba (Rosenberg, str. 34), a prosudbe drugih proizlaze iz zakržljalosti misli i jezika da izrekne vlastite nam ranjivosti.“

Neprosuđivanje je važno za prenošenje nenasilne misli i djelovanja jer „nasilje - bilo u obitelji ili u društvu - proizlazi iz načina mišljenja koje tvrdi da je uzrok sukoba u krivim ponašanjima protivnika i iz nesposobnosti da sebi priznamo svoje strahove, svoju ranjivost ili ranjivost drugoga.“ (Rosenberg, str. 36)

U radu kroz trening neprosuđivanje je temeljno sredstvo i ujedno čimbenik sigurnosti grupe: tko je ocjenjivan, zaknut je za slobodu iz koje će biti aktivan. I obratno, apstinencija od procjenjivanja drugoga je taj „magičan trenutak“ u kojemu radi sigurnosti i slobode mogu sudjelovati, dati svoj doprinos ne bojeći se da će on biti „mali,“ ili „glup“ i tako pridonosim da svi razmjenjuju i umnažaju svoja znanja.

Za trenera/trenericu, neprosuđivanje je olakšanje jer nije pod teretom odgovornosti za postupke drugih niti za davanje ocjena koja su ponašanja prošla ispit nenasilja, a koja su za popravak. A kamo li da bi bio obavezan dati svoje „stručno mišljenje“ o legitimnosti ili neprihvatljivosti određenoga ponašanja.

Stav neprosuđivanja/neprocjenjivanja razlikuje se od neimanja svojega stava. Dok je neprosuđivanje odricanje od donošenja sudova o drugome, svijest o vlastitim vrijednostima i ponašanje u skladu s njima dio je mojeg identiteta, kao trenerice. Tako ću, umjesto da kažem kako je nešto zlo, loše ili dobro, reći da ja kao svoju vrijednost vidim prihvaćanje drugoga i da se za nju zalažem jer se u svojim vrijednostima, primjerice, ostvarujem. „Važno je razlikovati prosudbe vrijednosti i moralizirajuće prosudbe. Svi donosimo sudove vrijednosti o kvalitetama uz koje pridajemo važnost u našem životu. Mir i nenasilje je tako jedna od sudova vrijednosti i s obzirom na tu vrijednost ću djelovati. Sudovi vrijednosti odražavaju naša uvjerenja kako se može služiti životu. Moralizirajuće sudove/prosudbe pridajemo ljudima i ponašanjima koji nisu na liniji naših sudova vrijednosti.“ (Rosenberg, str. 35)

„Skliško mjesto“ koje navodi uz prosuđivanje jesu situacije u kojima vjerujemo svojim čvrstim argumentima. U njima svoje vrijednosne sustave stapamo s promatranjem i vjerujemo da ih slijedimo, odnosno branimo, kada osuđujemo ili odbacujemo drugoga koji ih krši. Katalizator prosuđivanja u takvim situacijama upravo su probuđeni osjećaji - signal da nam je nešto važno ugroženo. U sukobu su stavljene na ispit naše temeljne potrebe, kao što je primjerice sigurnost. Osjećaji redovito prate sukobe u kojima uobičajene matrice ponašanja prorade. Među njih spada i prosuđivanje kao ponašanje

koje odmalena treniramo, a formalna izobrazba i socijalizacija u obitelji i društvu višestruko ga potiču i njeguju. Potreban je napor i prisebnost da se u takvim trenucima ne držimo slijepo svojih vrijednosti, nego čujemo drugu stranu i njezinu također uzdrmanu sigurnost.

**Vjernički kontekst:
KAKO mogu „ne suditi da ne
budem suđen/suđena“?**

Ništa lakše nego li dokazati svetim knjigama kako stvorenje nema apsolutnu moć prosuđivanja i time niti pravo prosuditi drugoga. Citati poput : „Ne sudite da ne budete suđeni“, „Tko u drugom vidi trn ne vidi brvno u svojem oku“ ili „Tko je među vama bez grijeha neka baci prvi kamen (na grešnicu)“, samo su neki od primjera kako u vjerskom konglomeratu spoznaja imamo za stav nevrednovanja solidnu doktrinarnu osnovu (ovdje je uzet samo kršćanski kontekst).

Za zamisliti se, a onda i za promijeniti sebe kao biće grupe (ovdje grupe vjernika) i to promijeniti u smislu *metanoein*, „prepametiti se“ ili promijeniti postojeći obrazac ponašanja opterećen prosuđivanjem koji kao da se vodi mišlju „što više sudite, to ste Bogu vjerniji“. I što više osuđujete, to ste revniji. Na razini sadržaja, onoga ŠTO zastupaju, vrijedni su različiti vjerski stavovi, plod tradicija i promišljanja problema. I tu vidim prostor za dijalog različitih pogleda u jednome društvu. Ali na razini načina KAKO se za svoje vrijednosti bore, u većini meni poznatih primjera, nedostaju mi vještine iskazivanja vlastitog stava i izražavanja poštovanja ili prihvaćanja drugih osoba koji nose suprotna mišljenja.

5. Slušam, dakle jesam Pitam, dakle radim

Smatram da je slušanje vještina koja mi omogućuje biti facilitatorica procesa i prihvaćati iznenađenja, nepredviđene razvoje u radu grupe. Kao i da se snađem u napetostima koje su neizbježne, poput iznenađenja.

Zato jer slušam sebe, sigurnija sam u snalaženju u svim tim novim situacijama. Stoga što slušam druge, brže mogu usmjeravati rad grupe u svojoj ulozi trenerice. I mogu postavljati pitanja.

Ne mogu izbjeći preklapanje tema ovog članka. Zato jer slušam, ne vrednujem. Stoga što ne vrednujem, slušam. Teško mi je objasniti kako slušanje „iznutra“ funkcionira. Kad usporedim sebe u ulozi trenerice i sebe u ulozi majke, razlika je u tome što kao majka nikako ne mogu otpustiti svoju brigu hoće li moje dijete doživjeti štetu, nepravdu u okruženju izvan roditeljskoga doma. Prati me zabrinutost hoće li njegovi/njezini odabiri biti korisni za njega/nju, hoće li se snaći.

Kao trenerica radim s odraslim ljudima i ako oni kažu da nešto hoće ili da nešto neće, za mene je to kraj priče. Ja vjerujem da oni znaju zašto nešto rade; meni je važno da svojim vođenjem osiguram dovoljno slobode unutar grupe da svatko može iskazati što želi. Za razliku od mene majke, ja se kao trenica ne brinem o tome je li to što on/ona želi dobro ili loše za njega/nju. U rezultatu, takvo ponašanje možemo tumačiti kao povjerenje u izbor pojedinca/pojedinke. U funkcioniranju je to neopterećivanje, neprovjeravanje odabira s obzirom na moje kriterije što je za mene dobro, a što ne.

Moj dio posla jest pitati slušajući što čujem ili primjećujući što vidim. Upravo „otpuštanje brige“ o ispravnosti odabira ostavlja u meni slobodan prostor da pitam, smatrajući kako mogu pitati što god mi u okviru moje uloge pada na pamet. I upravo njihovo oslobođeno izražavanje daje materijala za pitanje. Čini mi se da je temeljno u radu našega trenerskog tima postavljati pitanja. Jer, da se vratim na sliku babice, naš rad vidim više u postavljanju pitanja koja pomažu da svaka osoba skroji koncept ili što je za nju važno sukladno njezinu iskustvenom kontekstu. Nadalje, teorijskim sažecima ili orijentirima koji po svojem načinu sličje predavačkom prenošenju znanja, pridajem sekundarnu važnost.

Vjernički kontekst: Slušanje i sloboda mijenjanja samoga sebe

Usporedim li uobičajene načine predavanja znanja kakve sam upoznala na vjeronauku, onda je vrijednosni element poruke sličan onome koji prenose treninzi. Kada je u pitanju mir, ono ŠTO propovijedaju Crkve i ono što „propovijeda“ mirovna edukacija, naći ćemo više dodirnih točaka.

Ako pak bacim svjetlo na način ili na ono KAKO se sadržaji prenose, vidim razliku u tome što trening ostavlja prostora za pojedinačne izbore i smatra ih poželjnim, dapače konstitutivnim mirovnoj edukaciji. Metoda ide prema tome da poručuje: „Ovo nudim kao vrijedno, a ti znaš što ćeš s tim uraditi, što uzimaš, a što ostavljaš jer ti ne treba“. Zahvaljujući aksiomu osobnog preuzimanja odgovornosti za svoje izbore, trener/trenerica je razriješen/razriješena dužnosti da sudionik/sudionica preuzme ono što on/ona nudi kao poželjno ili vrijedno. Time što dopušta slobodu, njegov/njezin rad je smislen, on/ona ne predaje nasilje

kao sklop znanja koje treba usvojiti, nego su njegova/njezina ponuda novi sadržaji te je uspio/uspjela i onda kada ih netko prihvati, kao i kada se s njima ne slaže. Neslaganje čak može biti indikator da je uspio/uspjela odigrati svoju ulogu animatora/animatorice.

Za samu vještinu i stav slušanja, vjerski tekstovi kao i tradicije, pružaju podršku. U kršćanskome kontekstu zanimljivo je analizirati Isusove razgovore s pripadnicima neobičnih ili čak njegovu statusu pravovjernoga Židova, zabranjenih skupina (gubavci, žene, stranci/strankinje), pripadnici neprijateljskih etničkih skupina i dr.). Slušanje u smislu ostajanja pri svojem, a mijenjanje svojih pozicija kroz dijalog, paradigmatički su prikazani u svim tim susretima. Uobičajeno tumačenje promatra u tim susretima primjere kako su Isusove riječi utjecale da se njegovi sugovornici/sugovornice mijenjaju.

No možemo pogledati i obratno: kako su, primjerice, riječi jedne strankinje, Kanaanke, promijenile Isusovo početno razmišljanje (Mt 15, 21 - 28).

Možemo u Isusovu ponašanju prepoznati elemente slušanja: umjesto pozicioniranja, daje prostor da sugovornica iznese svoju misao. Pita, kako bi jasnije razumio kontekst i poruke. Konačno, ne ostaje pri svojem nego prihvaća zahtjev žene.

6. Političnost

Političnost u kontekstu treninga za nenasilje znači da iskustveno učenje, osim osobne razine, uključuje tzv. privatne sfere i širu društvenu zajednicu te brigu o događajima u njoj. Konkretno, rad na sukobu znači rad na vlastitim obrascima sukoba, kao i na društvenim sukobima. Jednako tako, nas zanima rad na sukobima koji se događaju u vjerskim zajednicama. Edukacija nudi upoznavanje sa strategijama koje mogu biti korisne za njihovu transformaciju. Osnovni trening povezuje osobnu i društvenu razinu, on senzibilizira sudionike/sudionice na uočavanje poveznice između te dvije razine te stoga budi odgovornost za društvena pitanja. „Konflikti su građeni od istog materijala - i oni u obitelji i oni u društvu“ (Roswitha Jarman). Sudionici/sudionice treninga prepoznaju različite političke opcije u užemu smislu te riječi (programi stranaka, ideološke konstrukte) kao bliže ili dalje njihovu svjetonazoru; trening ne lobira za jednu od njih. On je mjesto propitivanja vrijednosti te koherentnosti vrijednosti i strategija djelovanja. Polazište senzibilizacije za konstruktivno gledanje na politiku jest stanovište da mirovne politike rastu odozdo, tj. da građani/građanke jednog društva jesu njegova baza te da oni mogu prepoznati koji koncepti zadovoljavaju njihove potrebe kao bića zajednice, kako bi ih izabrali i sudjelovali u njihovu ostvarenju.

Trening u svojem dijelu koji se bavi pitanjem politike kao prostora djelovanja obrađuje svakako teme vezane uz **strukturno nasilje**. Pojam označava ona nasilja koja nemaju direktnog počinitelja, već proizlaze iz strukturiranja društva kao zajednice nejednakih mogućnosti, zajednice neravnopravne raspodjele resursa i moći. Cilj je osnovnog treninga

upoznati s pojavom strukturalnog nasilja, senzibilizirati sudionike/sudionice za prepoznavanje te motivirati za otpor nasilju struktura. Malo je mjesta i osoba koje u vjerskim kontekstima rade sa svojim članovima na pitanjima strukturalnog nasilja. Tim važnije mi se čini uključiti ovu temu u osnovnu mirovnu izobrazbu.

Strukturalno nasilje ne postoji samo u sekularnim, ono je jednako prisutno i u vjerskim institucijama te je edukacija prilika za razvoj samokritičnosti i dijaloga unutar jedne vjerske zajednice, čak i sukoba, radi razvoja te zajednice. Kao rezultate tog razvoja, nadam se da će se pojaviti zreliji odnos prema sebi (s manje samoidealizacije) i prema drugima (s manje demonizacije), tj. da će taj proces donijeti više tolerancije unutar zajednica i među njima.

Vjernički kontekst: Vjera i politički angažman

Kada preporučuju određene političke programe svojim vjernicima ili u ime svoje vjerske zajednice zagovaraju određene izbore, vjerski predstavnici u regiji u kojoj je održan trening igraju ulogu političkih vođa tih zajednica. No oni nisu postali njihovi lideri slijedom političkih procedura (npr. demokratskih izbora), nego putem vjerskih procedura (npr. u Katoličkoj crkvi snagom sakramenta sv. Reda). Taj nesklad između načina biranja i ciljeva voditelja vjerske zajednice s jedne strane i uloge političkih predstavnika s druge zovem brkanjem razina religije i politike, a ne brigom za politiku.

Politika o kojoj je ovdje riječ puno je bliža onome što se u Katoličkoj crkvi zove socijalni nauk Crkve. Sâm nauk ima dovoljno sadržaja koji je koristan materijal za povezivanje civilnog angažmana u smislu mirovnih pokreta

i vjerske društvene prakse. Stoga u kontekstu vjerskih zajednica govorimo radije o društvenom angažmanu, a ne o političkoj djelatnosti.

Ipak je važno da vjernici/vjernice mijenjaju svoju sliku o politici, kako bi ubuduće u društvu preuzimali zadaće koje danas još smatraju nepriličnima njima. To je važno iz više razloga: radi njih samih, da bi se izborili za svoja prava, za budućnost svoje djece te poradi drugih - jer su odgovorni/odgovorne za društvo u kojemu žive, posebice kada njihove vjerske zajednice imaju poziciju u društvu koja im daje moć. Pretpostavljam da bi shvaćanje politike kao mogućnosti da djelujem na društvene promjene uključilo više vjernika/vjernica u aktivnosti na razini bazičnog djelovanja, kao što su primjerice zalaganje za ljudska prava, mirovni aktivizam, ženskopravaški aktivizam, antiratni pokret, uključenje u nevladine organizacije koje se bave rodnom ravnopravnošću.

Gledajući u svojim uzorima od Isusa do proroka Muhameda, od Luthera do sv. Franje, od sv. Tereze Aviljske, Dorothee Soelle do Hildegard Goss Mayr, prepoznat ću osobe koje su se suvereno snalazile u javnom prostoru i utjecale na pitanja od općeg dobra. Nisu se libile ukoračiti u taj prostor, nisu smatrale da on proturječi iskrenoj pobožnosti. Naprotiv, povezivale su ga sa svojim dubinskim životnim pokretačem - vjerom. Alternativa manipulaciji u komplotu religije i politike je ono prožimanje religije i politike kakvo je svojim djelovanjem i mišlju promovirao Gandhi: „Vjera je snaga koja te goni da iskoračiš iz svojih okvira i brineš se o drugome, a politika su konkretni koraci, ostvarenja vrijednosti koje nadahnjuju tu brigu za zajednicu“.

(Tous les hommes sont frères, Gandhi, Gallimard, Paris, 1969.)

7. Heterogenost grupe

Heterogenost grupe je jedan od načina kako već na treningu sudionici/sudionice mogu iskusiti nadopunjavanje i sukobljavanja u grupi, koja je društvo u malome. Ističem ovaj trenutak treninga jer smo kao tim dosad imali iskustvo da češće radimo s vjericima/vjericama u homogenim grupama: bile su to jednonacionalne grupe, u drugim slučajevima sudionici/sudionice su pripadali/pripadale jednoj konfesiji ili religiji. Obično je opravdanje glasilo: „Prvo da mi naučimo, a onda se idemo miješati s drugima“.

Taj princip, *prvo mi, a onda zajedno*, nije paradigma kako učimo na treningu. Češće je da učimo simultano razne sadržaje, a ne sukcesivno. Zapravo iskustvo u interaktivnom učenju nema zadan vremenski redoslijed.

Svaki sudionik/sudionica sastavlja svoj redoslijed: ono što je nekome prvo, drugome je na nekome drugome mjestu. Rad u heterogenoj grupi je istovremeni rad na vlastitom identitetu i suočavanju s drugima, s obzirom na njihove različite grupne identitete. Jer nijedna grupa nije homogena, uzimam li u obzir osobne razlike. Ali je dobit multietnički ili multireligijski građene grupe da u sebi nosi informacije koje homogena ne može sama od sebe izmisliti. Osim toga, heterogene grupe rade na „konfliktnim šavovima“: sukobi i nasilja u životu događaju se na šavovima susreta nacionalnih, vjerskih, klasnih, rasnih, rodni grupa. To su mjesta na kojima radimo na njihovoj transformaciji. U tom smislu jesu odabrana mjesta.

Heterogenost grupe ima za cilj da grupa bude izvor spoznaja o drugome i drugačijima koje u svakodnevnome životu ne srećem ili ako ih srećem, s njima rijetko imam priliku raspravljati i

promišljati o temama koje otvaramo na treningu. Tako tumačim oduševljenje poradi raznolikosti u grupi koju opetovano susrećem vodeći treninge. Ona je odsjaj iznenađenja da mi možemo zajedno. Da različiti imaju neke sličnosti sa mnome, da moja različitost biva prihvaćena od drugih. I da postoje načini kako da ostajemo različiti, a da se približavamo jedni drugima.

Vjernički kontekst

Nedostaje mi koherentnosti između osnovne poruke religije - imam pred očima monoteističke religije i iskustvo s kršćanskim vjeroispovijestima i islamom u regiji - i djelovanja ili utjecaja istih vjerskih zajednica u društvu. Vidim vjeroispovijesti koje proklamiraju poruku čovjekoljublja prema svakome ljudskom biću i to zbog vlastite bogobojznosti. Kao primjer uzimam kršćanstvo jer mi je bolje poznato, ali slične bismo primjere mogli naći i u drugim religijama. Ono naviješta vjeru u Boga koji sve ljude gleda kao svoju djecu i zagovara dokidanje nacionalnih, klasnih, rodni diskriminacija (usp. Gal 3,18). A susrećem malo zajednica koje uspijevaju svojim ponašanjem, djelovanjem, dijeljenjem svojih privilegija, moći i dobara pokazati ljudima koji nisu dio njihove grupe da ih gledaju kao „svoje“ jer su Božja djeca. Nedostaje mi stav i način djelovanja kršćana koji će „oponašajući Boga“ prihvatiti druge onakve kakvi oni jesu, drugačiji od njih te naći smisao u prelaženju granica svoje konfesije, svoje nacije kao put istraživanja Boga u kojega vjerujemo. Ne znam što se to u nama vjericima/vjericama, kada izlazimo prema van kao članovi svojih grupa, pomakne te se osnovna poruka ne može više prepoznati u praksi, u onome što govorimo i kako se ponašamo.

Stoga smatram da je svjesno sakupljanje pripadnika raznih vjerskih zajednica i Crkava blagodat za njih same, da shvate sudjelovanje s različitim kao napor koji ih izgrađuje da postaju više ono što sami jesu: tražitelji/tražiteljice Boga koji je svima onaj koji „daje da sunce sije i nad dobrima i nad zlima te kišu pušta na jedne i druge“. Možda i kao priliku da razmislimo o relativnosti naših sudova koji su to zli i dobri te koji su to naši, a koji tuđi.

Sažetak:

Tekst predstavlja odabrane orijentire za vođenje treninga za nenasilno djelovanje. Odabrani orijentiri tiču se važnosti bavljenja ljudima koji grade mir, a trener/trenerica je u tom procesu poput onoga/one koji/koja olakšava da se spoznaja porodi (slika „babice“). On/ona ne poučava, već vodi grupni proces; nema moć mijenjati druge, brine se o formi treninga, daje jasne i razumljive upute za vježbe, ne zadire u slobodu izbora sudionika/sudionica, može dati uvod u sadržaj i izriče svoje mišljenje koje je ravnopravno svakomu drugomu mišljenju sudionika/sudionica u grupi.

Pritom su ključna mjesta treninga trenuci susreta s vlastitim osjećajima i osjećajima sudionika/sudionica, kao i suočavanje sa sukobima. Središnje vještine autorica vidi u vještini neprosuđivanja i slušanju koje otvara prostore pitanjima. Vještine slijede iz nenasilnog stava poštovanja prema drugoj osobi, kao jednog od oblika apsolutnog poštovanja prema stvorenome životu - životu koji je Božji dar. Zadnji dio članka tematizira područje treninga koje smatra neizostavnim u cjelini teme nenasilnog djelovanja, a to je pitanje koliko nenasilje znači političko osvještavanje te, slijedom odgovornosti, društveno djelovanje kao otpor i alternativa strukturalnome nasilju. U tom kontekstu jedan od pomagala i resursa jest heterogena grupa, što znači ekumenski, interreligijski, a s obzirom na regionalnu specifičnost, višenacionalno mješovita grupa.

Napomena:

Ovaj članak odraz je iskustva koje je autorica stekla dugogodišnjim vođenjem treninga za nenasilje u regiji. Trening je redovito vodila u timu s kolegama iz mirovnih organizacija u regiji. Najčešće u timu sa suprugom Ottom Raffajjem, čije misli i iskustva su našle mjesto u ovom članku te je artikulacija slijed njihova zajedničkoga promišljanja i isprobavanja nove paradigme učenja.

Pojašnjenje pojmova

* **Aktivno slušanje:**

Dio komunikacije kojim sugovornik/sugovornica poklanja pažnju izričaju druge osobe, svjesno ulaže svoju volju (zato slušanju pridajemo atribut „aktivno“) kako bi, osim verbalnog izričaja, čuo/čula i slojeve kao što su osjećaji, potrebe, apel, vrijednosti govornika/govornice. Aktivno slušajući, sugovornik/sugovornica ne vrednuje iskaz niti ga treba odobriti, već daje prostor govorniku/govornici da se izrazi.

Govorim u svoje ime: Način razgovora u kojem govornik/govornica u 1. licu jednine izražava svoje stavove, mišljenja i sl. te time jasno izražava da ih ne pripisuje drugima, već ostavlja prostor različitim promatranjima i zaključcima. Gramatičko pomagalo je pritom odricanje od dijela predikata (se) ili 1. lica množine (mi). Primjer: umjesto „to se tako ne radi“ - „ja tako ne želim raditi“. Ili umjesto „svi mi u grupi trebamo pauzu“ - „meni treba pauza“.

Ja poruke: Strukturiran izričaj svojega zahtjeva koji polazi od konkretnog događaja, prepoznaje u njemu svoj osjećaj koji ukazuje na određenu potrebu govornika/govornice. Govornik/govornica izriče svoj zahtjev kao konkretan prijedlog kako zadovoljiti svoju potrebu.

Ćitirano djelo: Rosenberg: „Les mots sont des fenêtres (ou bien ce sont des murs fenêtrés): Introduction à la Communication Non Violente (Broché)“, Editions Jouvence, 2005.

Mogućnosti i izazovi u organizovanju Treninga za nenasilje u SPC

Sanja Marković
Beograd, Srbija

Trening iz nenasilja* za vernike: dehistijanizacija srpskog naroda ili pravoslavlje u praksi?

Uvod - četiri kratke priče

Radnja svih priča se događa u Beogradu, u periodu od 1996. do 2006. godine.

1

Jedna devojka-vernica SPC i jedna starija žena, takođe vernica, sede jedna pored druge u parohijskom domu čekajući sveštenika iz njihove crkve.

Starija žena: Baš je lepo što mladi idu u crkvu, tu su prave vrednosti... Baš si ti ljubazna devojka... A, čime se baviš, studiraš li nešto?

Devojka: Da, studiram i radim istovremeno. Ide nekako.

Starija žena: Lepo, lepo, vredna i pobožna... A, šta radiš?

Devojka: Studiram psihologiju, a radim u jednoj domaćoj nevladinoj organizaciji. Tu držim različite seminare na temu nenasilja, tolerancije, komunikacijskih veština itd.

Starija žena: Ju, dete, šta će to tebi?!? Pa to je opasno po tvoju dušu, znaš li to? Te nevladine i njihove đavolje pare od raznih sektu su uništile veru ovog naroda, a ti njih slušaš?!?! To su sve sekte! I ta bezbožnička nauka - psihologija, pa oni na Zapadu ne priznaju da duša postoji. Kako će onda o njoj da prave nauku?!?!

.....
*termin „nenasilje“ - potiče od Gandija i postalo je ustaljen naziv za životni pristup o kome se govori u ovom tekstu. Sam Gandi je preferirao reč „satyagraha“sa ciljem da pozitivno izrazi svoju ideju (etimološki znači: držati se istine ili snage istine)..Mišljenje autorke ovog članka je da je reč „nenasilje“ nedovoljno adekvatna da obuhvati i opiše samu suštinu pristupa. Drugi razlog njene neadekvatnosti nalazim u tome što može da izazove nesporazum - ljudi kojima se prvi put govori o nenasilnom delovanju mogu da steknu utisak da se implicitno ukazuje na to da su oni nasilni i da im je potrebna izvesna „korekcija“. Nenasilni pristup nije u svojoj suštini samo nešto što je „suprotno od nasilja“, već je u pitanju **konstruktivan pristup sebi**, drugima i svetu, uz puno poštovanje vrednosti života.

2

Jedna devojka - studentkinja psihologije i aktivistkinja NVO i njen prijatelj, dobronamerni i dobrodušni ateista.

Prijatelj: Nešto bih te pitao, pošto sam vrlo neprijatno iznenađen, pa ću da budem oprezan. Video sam na Internetu da ti pišeš na nekom pravoslavnom Internet forumu. Pošto se baš dugo nismo videli, baš sam se šokirao - pa ti si stvarno vernica?!? Šta se sa tobom dogodilo?!?!?

Devojka: Kako to misliš?

Prijatelj: Ja sam mislio da si se ti šalila kada si rekla da veruješ i da ideš u crkvu, postiš. A sad vidim šta sve pišeš na forumu - pozdravljaš sve tamo sa „Pomaže Bog“, tamo se ljudi obraćaju jedni drugima sa „brate, sestro“... Pa to deluje kao krajnje staromodno, čak smešno za jednu urbanu devojku kakvom te znam?!

Pa, vernici SPC su jedna gomila preplašenih ljudi koji mrze i plaše se svega što izlazi iz okvira njihove vere i što im sveštenik nije odobrio! I za sve novo ili drugačije misle da će ugroziti njihovo srpstvo. Šta će to tebi? Pa ja te poznajem kao normalnu devojku.

3

Jedna devojka - aktivistkinja lokalne NVO i jedan aktivista druge NVO , oboje učesnici treninga „Pisanja projekata“, sede na ručku tokom treninga i pričaju.

Aktivista: Ti ne jedeš meso?

Devojka : Ne, sada je Božićni post, pa jedem samo hranu biljnog porekla.

Aktivista: Ti postiš zbog neke dijete ili ...?

Devojka: Ne, iz verskih razloga.

Aktivista: Najveći krivac za sve ratove u Hrvatskoj i Bosni je Srpska pravoslavna crkva! Vi ste nas i doveli u ovu situaciju i svojim zatucanim stavovima vučete ovu zemlju u propast. Zaustavljate svaki napredak. Sve biste da vratite kao što je bilo pre 200 godina.

Devojka: Zbog čega se meni obraćaš sa tom pričom? Oboje smo na ovom treningu zato što smo predstavnici naših lokalnih nevladinih organizacija.

Aktivista: Zbog svih verskih fanatika i srpskih nacionalista ova zemlja srlja u propast i bićemo zauvek crna rupa Evrope....Svi znamo da je pravoslavna crkva najnetolerantnija i najautoritarnija i najnazadnija struja u Srbiji. Da se vi pitate, mi bismo stalno ratovali....

Jedna devojka - vernica SPC i jedan njen prijatelj vernik SPC, dobronamerna i dobrodušna osoba.

Prijatelj: I, šta ima novo? Kako posao, šta si novo radila ovih proteklih meseci?

Devojka: Pa, kao i do sada uglavnom. Držim seminare iz nenasilne komunikacije, a radila sam zadnjih meseci i neke radionice za decu i nastavnike u osnovnim školama.

Prijatelj: A, da, ti držiš te seminare nenasilne komunikacije. Baš sam pročitao nešto o tome u jednom crkvenom časopisu - to je ono gde učite decu da se poistovećuju sa životinjama, sa nekim zmijama, vukovima, žirafama... Što Darwin nije ubedio nas verujuće ljude da smo postali od majmuna, to sad hoćete vi „građani“ ?

(mala pauza)

Prijatelj: A i to „Građansko vaspitanje“ koje se odvija u školi kao suprotnost „Veronauci“, a i te radionice - pa zar bi ti kao vernica dala svoje dete na tako nešto, da postane „građanin“, a da izgubi veru svojih predaka?

Nikako mi ne ulazi u glavu kako ti možeš da imaš udela u svemu tome, pa ti si bar istinski vernik - ideš u crkvu svake nedelje, postiš postove....Kako to?

Evropski građanin i/ili pravoslavni Srbin?

Verovatno pogađate da ove priče ne pripadaju nekim mojim prijateljima, poznanicima, niti sam ih pročitala u nekom časopisu. One pripadaju meni. To su istinite situacije koje se s vremena na vreme događaju u mom životu, a rezultat su jedne specifične društvene atmosfere koja vlada u zemlji u kojoj živim.

Naime, u Srbiji (o drugim zemljama ne govorim, jer u njima ne živim) postoji vidljiva podjela na dve struje.

Prvu struju ću nazvati **"Evropsko građanstvo"**. Verovatno postoji i bolji naziv, ali verujem da će poslužiti i ovaj. Ona podrazumeva one političke i društvene grupacije koje teže da Srbiju učine sastavnim delom Evrope, da neke inostrane socijalne modele implementiraju u naš kulturološki milje. To je struja koja je otvorena prema uticajima različitih kultura, neretko po cenu gubljenja nekih važnih delova sopstvenog, srpskog identiteta. Sve što dolazi sa Zapada se često nekritički doživljava kao pozitivno i poželjno. Gledano očima jednog prosečnog žitelja Srbije, u taj koncept evropskog građanstva spadaju i aktivnosti nevladinih organizacija u Srbiji, predmet u školama koji se naziva „Građansko vaspitanje“ i koji predstavlja alternativu Veronauci, zatim radionice i radioničarski metod uopšte, i na kraju, tu takođe spada i Trening za nenasilno delovanje o kome je ovde reč.

Sa druge strane imamo struju koju ću nazvati **„Pravoslavno Srpstvo“**. Ovakav redosled reči u kome je prva reč („pravoslavno“) stavljena u funkciju prideva za jednu imenicu na kojoj je, u ovom trenutku, mnogo veći naglasak („srpstvo“), nije nimalo slučajan.

Naime, ovu struju čine pokreti za očuvanje srpskih pravoslavnih vrednosti, očuvanje nacionalnog identiteta i kulture, u školama postoji predmet Veronauka kao alternativa „Građanskom vaspitanju“, i tu je uloga Srpske pravoslavne crkve poželjna i mnogostruka. Pridaje se isključiva važnost nacionalno-verskoj tradiciji, dok se Zapad i njegovi kulturno-politički tokovi nekritički percipiraju kao loši i ugrožavajući.

Često će se dogoditi da pripadnici prve struje kažu drugima da su „zatucani, ratoborni, zaostali, rigidni, verski fanatici koji kočuju svaki napredak i fanatično su agresivni prema svemu što se razlikuje ili malo odstupa od dogmi njihove vere“, dok će pripadnici druge struje reći da su ovi prvi „neprijatelji srpskog naroda, izdajnici, osobe bez identiteta i vere, raskorenjeni bezbožnici koji prodaju veru za večeru i za dodvoravanje Evropi“.

Verovatno se pitate u koju grupu ja spadam? Sa pomalo tuđe, odgovoriću vam - ja stojim na preseku ovih puteva. Osim što idem u crkvu svake nedelje i nastojim da praktikujem svoju pravoslavnu veru koliko god mogu (uz puno grešaka i padova, naravno), ja sam takođe i aktivistkinja jedne domaće nevladine organizacije koju sam osnovala sa nekolicinom svojih dragih prijatelja i kolega psihologa. U saradnji sa njima bavim se mirovnim obrazovanjem, radim radioničarske programe sa decom i nastavnicima u školama, držim seminare iz nenasilne komunikacije, treninge iz nenasilja i ..... stignem na Liturgiju nedeljom u 9h. Često se „muče“ moje kolege kada rade sa mnom u nekom mestašcu u Srbiji, jer utrošimo skoro celu pauzu tokom seminara tragajući za posnom (biljnom) hranom kada dođe vreme višenedeljnog Božićnog ili Vaskršnjeg pravoslavnog posta za mene.

Baveći se temom nenasilja godinama, radeći treninge, seminare i radionice iz oblasti mirovnog obrazovanja, počela sam da se pitam ono što me već dugo i učestalo pitaju različiti ljudi - zaista, kako ja to povezujem sa pravoslavljem? Da li trening iz nenasilja ima neke veze sa Hristom, sa pravoslavnim životom i vrednostima?

Ovaj tekst je namenjen upravo odgovoru na ova pitanja.

Trening za nenasilno delovanje? Pa, ovo je pravoslavlje u praksi!

Kada učestvujete na jednom ovakvom treningu, pruža vam se mogućnost da iskusite kakav je to nenasilan pristup prema sebi, drugom čoveku, društvenim zbivanjima, životu uopšte. Neke od tema ovog treninga usmerene su na istraživanje sopstvenog identiteta i vrednosti, na osveščivanje predrasuda prema onima koji se od nas razlikuju. Drugi segmenti razmatraju teme kao što su društveni angažman, nenasilni otpor, civilna hrabrost, odgovornost i moć „običnog“ pojedinca.

Treći deo treninga nam nudi dragoceno blago nenasilnih veština komunikacije, načina na koji možemo iskreno izraziti sebe, saosećajno slušati i razumeti drugog čoveka, konstruktivno rešiti sukobe, sticati veštine saradnje, pregovaranja, konsenzusa i timskog rada.

Ovaj deo bogate i raznovrsne oblasti nenasilja je za mene lično bio najveće i najvrednije otkriće.

Javila mi se misao koja je duboko i jasno odzvonila u hodnicima moga duha: „Pa, ovo je pravoslavlje u praksi!“

Nenasilan pristup svetlu i čoveku podrazumeva **poštovanje drugog, kao i poštovanje sebe**. Podrazumeva iskrenu **zainteresovanost** za drugog čoveka, interakciju, **živ odnos** - da iskreno kažemo koje su naše misli, osećanja i potrebe tako da ne ugrožavamo drugog, kao i da težimo otvaranju komunikacije: „Ja bih ovako, ja tako mislim i osećam... **A ti?** Stalo mi je da čujem i tebe! Kaži mi, šta **ti** misliš o tome?“.

Nenasilna komunikacija se sa pravom zove „govor srca“.

Posebno očaravajuća za mene je **nenasilna transformacija konflikta** - takav pristup sukobu (bilo da je u pitanju svađa i neslaganje sa nekom bliskom osobom, bilo da je sukob međunarodnih razmera) u kome ne idemo samo na sopstvenu pobjedu, a poraz „protivnika“, već na zajedničko traganje ka rešenjem koje će zadovoljiti obe strane.

U osnovi ovakvog stava stoje vrednosti kao što su Bazična Dobronamernost, Poštovanje za drugog i drugačijeg, Poverenje da se rešenje može naći, Saosećanje prema drugoj osobi, Težnja ka Istini, Dobroti, Ljubavi, Miru, Kvalitetnim odnosima sa drugima, Težnja ka Zajednici - po mom uverenju, to su sve bazične hrišćanske, pravoslavne vrednosti.

Kada posumnjam u moć nenasilja i počnem da brinem da to može biti slabost u ovom ponekad surovom svetu, setim se Gandija (začetnika ideje nenasilja) i onoga što je on postigao za indijski narod i u tome sagledam svu snagu koju nenasilje ima - dakle, ne samo na međuljudskom, već i na društvenom nivou. Sagledavam koliko je nenasilan pristup zapravo **aktivan pristup svetu**, jedna **konstruktivna i kreativna** borba za svoje vrednosti, bez sirove i samožive agresije na jednoj strani, bez otupele ravnodušnosti i relativizacije na drugoj strani, već sa punim poštovanjem vrednosti života.

Šta će to nama pravoslavnima?

Kada sam pre više od 10 godina postala aktivna vernica Srpske pravoslavne crkve, prepoznala sam u Hristu onaj suštinski smisao svakog mog životnog delanja. Dobila sam odgovor na pitanje „**zašto**“ nešto da činim (ljubav prema Bogu je za mene onaj glavni pokretač bez koga svako pa i najhumanije delo ostaje suvo, plitko i obesmišljeno na duge staze), koji je smisao mog života, kao i odgovor na pitanje „**šta**“ da činim, zbog čega sam ovde. Hristos pruža ove odgovore svakome ko ih traži, u to sam uverena. Nikakva moja posebnost ne postoji u tome.

Međutim, godinama mi je predstavljalo poteškoću to što mi je često nedostajao odgovor na pitanje „**kako**“.

Na primer: znala sam i osećala svom dušom onu zapovest „ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe“ i doživljavala je kao istinitu do srži, ali bih se često zapitala - šta to u praksi znači? Kako **zaista i u praksi** izgleda to „voleti bližnjeg“, a takođe i ono „voleti sebe“? Kako to izvesti? Neretko mi se dešavalo da sam ubeđena da volim bližnjeg, a onda, kada se susretnem sa neslaganjem u mišljenjima ili me neko naljuti, ja prosto ne znam šta da uradim, kako da postupim. Kako da izrazim sebe i svoju ljutnju na konstruktivan način? Kako da ispoštujem drugog i kako da budem u tome otvorena i iskrena, a ne da pod vidom lažne skromnosti prećutim, ali zapamtim i u duši sačuvam netrpeljivost.

Vremenom su se ova pitanja „kako“ sve više umnožavala:

- kako u praksi izvesti ono da „nosimo bremena jedni drugima“
- da osudimo greh, a da ljubimo grešnika
- da ljubimo neprijatelje svoje
- da ne osuđujemo, tj. da u praksi razlikujemo osuđivanje drugog od rasuđivanja i jasnog izražavanja svojih stavova i vrednosti
- da ne zapadnemo u destruktivan gnev prema nekome, nego da ljutnju preobrazimo u aktivnu, konstruktivnu energiju i tako ojačamo odnos ljubavi prema bližnjem
- da zadržimo zdravu ljubav prema sebi, da bismo na taj zdrav način umeli zaista da volimo i bližnjeg?
- da bez osuđivanja iskažemo svoje neslaganje sa nečijim stavovima i da iskreno i otvoreno saslušamo drugog?
- kakav je to pristup sukobu u kome smo pozvani da budemo „bezazleni kao golubovi“, a „mudri kao zmijske“, da okrenemo i drugi obraz?
- kakav je to način Hristos koristio kada je rekao „ko je bez greha neka prvi baci kamen“ - niti je izbegavao problem, niti je odćutao, niti agresivno nametnuo svoju pobjedu nad ljudima koju su hteli da kamenuju bludnicu? Kakav je to nov način?
- kako u praksi ne uzvratiti zlom za zlo?
- kako u realnom životu ostvariti ono što mi pravoslavni često kažemo da su Zajednica i Ljubav naše najveće vrednosti? Kako da to ne ostane samo na lepim rečima?

Za mene je bavljenje nenasiljem, nenasilnom komunikacijom i nenasilnim delovanjem donelo veliko olakšanje, jer sam konačno dobila odgovor na moje pitanje „KAKO“.

Iz tog razloga smatram da trening za nenasilje za vernike SPC može doneti višestruku dobrobit.

Pružna nam se mogućnost da dobijemo još konkretnije smernice za našu pravoslavnu praksu, jer pravoslavlje nije jedna „simpatična filozofija života“, već snažna praktikujuća vera!

Učeći ove korisne veštine nenasilja imamo priliku da se na jedan neočekivan način u još većoj meri saživimo sa svojom pravoslavnom verom, da je više prigrlimo u svakodnevnom životu koji se odvija između dve nedeljne Liturgije.

„Vera bez dela je mrtva“, kaže sveti apostol Pavle.

Kada pitate bilo kog istinski pravoslavnog Srbina: „A kakva su to dela koja apostol od nas traži?“, verujem da će najčešći odgovor glasiti: „Pa, dela **ljubavi!** Ono što ojačava **sabornost, zajednicu**“.

Upravo u tim rečima sadržana je moja vizija o mestu Treninga za nenasilje u životima vernika Srpske pravoslavne crkve.

Pravoslavni vernici mogu kroz ovaj trening steći komunikacijske veštine koje su zasnovane upravo na hrišćanskim vrednostima i primeniti ih u različitim segmentima života - u bračnim, porodičnim i prijateljskim odnosima, u različitim grupama, u parohijskoj zajednici.

Takođe, ovaj trening može podstaći nas pravoslavne na aktivno praktikovanje svoje vere i to u društvenom kontekstu - da oživimo svoje parohijske zajednice

kroz preduzimanje različitih društvenih akcija i angažmana.

I na kraju, **učenje veština nenasilnog pristupa sukobu i neslaganjima** između nacija, vera i crkava može doprineti izgradnji stabilnog mira kojeg je ovaj naš region toliko žedan.

Dobijamo mogućnost da sa svojim komšijama razgovaramo i rešavamo neslaganja čuvajući svoj integritet, čvrsto zastupajući svoje vrednosti, kao i da zajednički tragamo za načinima kvalitetnog saživota na istom prostoru. A sve to držeći se neodstupno hrišćanskih pravoslavnih vrednosti.

Vredi probati? Hm? Ja bih volela ovako, a šta vi mislite o svemu ovome?

Umesto zaključka: Kratka priča

Ova priča se događa u proleće 2006. godine, u Beogradu.

Jedna devojka - vernica SPC i trenerica iz nenasilja i komunikacijskih veština, i sveštenik SPC sede u parohijskom domu crkve u Beogradu i razgovaraju.

Sveštenik: Već su mi pomenuli čime se ti baviš, držiš neke seminare?

Devojka: Pa, da. Ono što najviše volim i što je neka moja specijalnost su seminari komunikacijskih veština, ali takođe se bavim mirovnim obrazovanjem...

Sveštenik: Razmišljam, često se brakovi rasturaju, ljudi razvode, a sve su to dobri ljudi koji idu redovno u crkvu i trude se da žive duhovnim i liturgijskim životom, ali se sapletu na one svakodnevne stvari - kako rešavati konflikt, kako da prihvate da neko ima različito mišljenje od njega, a da odmah ne krenu u napad ili optuživanje.

Šta misliš da napravimo prezentaciju, neki razgovor o komunikacijskim veštinama u parohijskog domu ovde jedne subote, pa ako se naši ljudi zainteresuju, da probaš da im držiš neke seminare? Verujem da će to biti jako korisno.

A onda ćemo da vidimo kako da aktiviramo mlade ljude da se više angažuju u svojim parohijskim zajednicama, za početak.

O miru unutrašnjem i miru spoljašnjem

Mr. Ivica Todorov
Skopje, Republika Makedonija

*„Velik mir imaju oni koji ljube zakon Tvoj
i u njih nema spoticanja.“*

(Psalam 119, 165)

Kad govorimo ili pišemo o miru i mirotvorstvu, mi ustvari, govorimo i pišemo o Bogu. Bez Boga je nemoguće da se govori i piše o miru i mirotvorstvu. Zašto? Zato što je bez poznanja Boga, bez Njegovog prisustva u nama, nemoguće da imamo saznanje šta u stvari jeste istinski mir. Najčešće, bez Boga, pod mirom ili ličnim spokojem, podrazumevamo stanje u kome naš ego, naša lažna slika o sebi, o svetu u kome živimo, naši egocentrični interesi nisu isprovocirani i izazvani od strane nekih unutrašnjih (saves, odgovornost, iskrenost) i spoljašnjih (ljudi koje smo lagali, povredili, manipulirali, pravda duhovnih i građanskih zakona) faktora. A kad oni budu isprovocirani, izazvani ili prosto prozvani na odgovornost, onda se takozvani “mir” za tren oka pretvara u gnev, mržnju, okrutnost, želju za uništenjem, nasilje... Na ovu suštinsku razliku između pravog i lažnog mira ukazuje nam i naš Gospod, Učitelj i Spasitelj Isus Hristos na sledeći način: “Mir vam ostavljam, mir svoj dajem vam; ne dajem vam ga kao što svet daje, da se ne plaši srce vaše i da se ne boji” (Jovan 14, 27). A starac Siluan o istoj temi govori na sledeći način: Grešna duša je obuzeta strastima i ne može da ima mir u sebi, niti da se raduje u Gospodu, čak i da vlada svim bogatstvom ovoga sveta i da caruje nad zemljom. Kad bi takvom caru neko pristupio i, dok sedi na prestolu i veseli se, iznenada rekao: “Care, sad ćeš umreti”, njegova duša bi se smutila, zadrhtala od straha i on bi tada uvideo svoju nemoć.”

Ali, šta se u stvari podrazumeva pod mirom? U kontekstu pravoslavne hrišćanske duhovnosti pod mirom, tačnije, pod unutrašnjim mirom, podrazumeva se stanje ličnosti koje je plod ljuba-

vnog susreta sa njenim Tvorcem i Promisliteljem. U vreme trajanja, a i posle tog susreta, u dubinama ličnosti započinje proces pomirenja sa Tvorcem, sa samim sobom, sa ličnostima oko nje, sa celokupnom Božjom tvorevinom. Sav nemir i kaos koji je bio provociran i uzrokovan od strane semena zla (gordost - sujeta - egoizam - strast - laž - pohlepa - nasilje...) započinje da iščezava pod toplim isceljujućim ljubavnim zracima dobra, istine i ostalim vrednostima postojanja Carstva Božjeg. U tom procesu ličnost se harmonizuje, stiče mir, kako sa sobom i u sebi, tako i sa Bogom i u Bogu. Kao plod ovog harmonizovanja, ovog stečenog mira, rađa se želja, motivacija, da se ono što je ličnost iskusila posvedoči, da se raširi kroz i u Božja sazdanja. Odnosno, ličnost, kao sin ili kćer Nebeskog Oca, stiče ljubavnu žrtvenu odgovornost za sve koji stradaju u ovom svetu, za sve koji su žrtve zla i nasilja u svim formama i načinima izražavanja istog. Ovo i ovakvo stanje ličnosti Isus Hristos najbolje razotkriva i objašnjava kada svojim učenicima govori o tome da mirotvorci, odnosno, oni koji svedoče, grade i održavaju mir, stiču nebesko blaženstvo, a i pravo da se imenuju kao sinovi i kćeri Božje (Matej 5, 9).

Logikom stvari, spoljašnji (politički, socijalni, ekonomski, etnički) mir i pravda zavise od ostvarenog unutrašnjeg mira u ličnostima koje žive u konkretnom društvu. Ali, nažalost, u našim društvima, pa i u celom svetu, susrećemo ljude kojima su pravda, mir, mirotvorstvo krajnje tuđe i neprihvatljive vrednosti. Želeo bih da u ovom kontekstu predočim da stvari postaju složenije kada se suočimo i sa institucijama i strukturama koje otvoreno ili prikriveno, maskirano pod

maskom lažnog “mira”, uzrokuju nepravdu, nasilje, stradanje nedužnih građana.

Peri B. Joder je u svojoj knjizi “Šalom” opisao svoje sledeće iskustvo: “Na ulazu u vazduhoplovnoj bazi Mekonel u Kanzasu, SAD, postavljena je velika tabla na kojoj piše: “MIR JE NAŠA PROFESIJA!” Zbunjujuće, zar ne?! Ljudi čija je profesija rat odriču da je to to i kažu za sebe da je mir njihova prava profesija (pazite - PROFESIJA). Neko može da kaže da vojnici na jedan svoj način doprinose miru, zato što predstavljaju obrambeni štit u odnosu na one “druge” koji mogu da nam ugroze ili oduzmu naš mir. I što je najinteresantnije, i oni “drugi” to isto govore za “nas”. Ali, da li je ovo ono pravo mirotvorstvo?

Sveti apostol Jakov je u svojoj poslanici napisao sledeće: “Odakle borbe i odakle svađe među vama? Zar ne odavde; od vaših požuda što se bore u vašim udovima? Želite i nemate? Tada ubijate. Strastveno žudite i ne možete postići? Tada se borite i ratujete. Nemate jer ne molite. Molite, ali ne dobivate, jer molite s grešnom nakanom; da to potrošite u svojim požudama. Preljubničke duše, zar ne znate da je prijateljstvo prema svijetu (sa otpalim, i bez promisla i blagoslova Božjeg, načina osmišljavanja i vrednovanja života) neprijateljstvo prema Bogu (protivljenje istinskim i životvornim vrednostima postojanja)? Dakle, ko god hoće da bude prijatelj svetu (nasilju, nepravdi, laži, mani-pulaciji), postaje neprijatelj Bogu (miru, harmoniji, životu, istini, ljubavi)” (Jakov 4, 1-4). Apostol Jakov razlog za rat, za svaku nesreću i nasilje vidi u pogrešno izabranim vrednostima, vidi u požudi i u odricanju da se odbaci i razobličiti zlo.

Iz gore navedenog može da se izvuče zaključak da je kao nesporni uslov za gradnju spoljašnjeg mira, hrabrost i

odlučnost ljudi koji imaju ostvaren unutrašnji mir, da isti aktivno svedoče i šire onima kojima je to nepoznato, pa i onima koji se miru suprotstavljaju. I kad se započne sa time, onaj ili oni, koji svedoče i šire mir, dolaze do saznanja da svedočenje i širenje mira izaziva sukob, a ne harmoniju i punoću spokoja. Pa, da ne budemo naivni. Od sukoba, u ovakvom svetu u kojem živimo, nemoguće je pobeći. A i sukob, sam po sebi nije nešto negativno. Kad se uđe u sukob sa ličnostima ili strukturama koje “misle” da je mir nešto što je opasno za njihove interese, onda u taj sukob možemo da uđemo ispunjeni mirom, razumevanjem, poštovanjem, pa i ako treba i manifestacijom snage ličnog dostojanstva preko jasno iskazanog stava da se mi sa nečim ne slažemo ili to ne prihvatamo. U kontekstu uspešne i svekorisne manifestacije snage ličnog dostojanstva od suštinskog značaja je zdrav duhovni život ličnosti, a i njena utemeljenost u veštini i viziji nenasilja i mirotvorstva. Skoro uvek kad se uđe u neki sukob, posebno sa ljudima i strukturama koje svesno šire i uzrokuju nasilje, nepravdu, stradanje, laž, nekako “prirodno” dolazi da se odgovori na njihov način. Ali, Walter Wink u svojoj knjižici “Isus i nenasilje” kategorički zastupa sledeći stav: “ISUSU KAO ODGOVOR NA ZLO MRSKI SU I PASIVNOST I NASILJE”. Zato u izgradnji i održavanju spoljašnjeg mira u društvu od posebnog je značaja da se zadati ciljevi ne ostvaruju nasilnim metodama i sredstvima, pa makar to ponekad zvučalo suviše naivno i utopistički.

Zlo uzrokuje još veće zlo! Nasilje uzrokuje još veće nasilje. Ali mir je kao dinamit, koji kad eksplodira, uzrokuje BUĐENJE iz sna ispunjenog strahom, neznanjem, bezvoljnosti, opsednutošću laži, manipulativnosti... BUM - MIR! Paradoksalno, ali tačno. Hvala Bogu za sve.

Volite li Jima Clarka

Ana Raffai

(Za promociju knjige W. Winka
„Isus i nenasilje“,
Osijek, 10.06.2005.)

Ili kamo sve vodi ljubav za neprijatelja

Počinem priču o knjizi „Isus i nenasilje“ W. Winka nečim što u njoj nije opisano, a smatram važnim kako bi se njegovo djelo razumjelo. Zamislite da gledate vrlo neobičan prizor, da su pred vama redovnice, nekih dvanaestak žena u prepoznatljivoj redovničkoj odori, a ispred njih je podjednak broj policajaca, i ovi u prepoznatljivoj odori. Negdje u slici po strani je i nekoliko policijskih vozila. Sliku čini dojmivom količina ujednačenog broja odijela s jedne i druge strane, ali i pozicija osoba na njoj: dok policajci stoje, redovnice sjede na podu. I jedni i drugi su u pat-poziciji; niti policajci mogu preći do samostana niti redovnice mogu udaljiti policajce. Riječ je o jednome od mnogih primjera nenasilnih akcija s početka 90-ih godina prošlog stoljeća. Bio je to jedan od samostana na sjeveru Njemačke koji je pružao azil izbjeglicama. Nekima je od njih prijetio izgon u zemlju podrijetla i redovnice su svojim tijelima priječile deportaciju. I danas se ježim kada se sjetim slike iz novina - redovnica različite dobi, njihova držanja koje je, koliko nepopustljivo i odlučno, toliko i u komunikaciji s drugom stranom. Mislim da se naježim jer su one ilustracija vizije koju imam; kako bih željela da izgleda moja Crkva.

Drugi primjer je mlađi: iz listopada prošle godine. Riječ je o dvije mlade Kurdinje koje su više godina živjele u ekumenskoj zajednici Laurentius-konvent (Njemačka); školovale se, jedna je počela raditi u obližnjemu gradu. U Njemačkoj su bile što legalno što ilegalno. Kako su se postrožili zakoni, one su prošle jeseni protjerane u Tursku, zemlju iz koje su pobjegle zbog nacionalnih netrpeljivosti. Konvent je ustrajno protestirao, no nažalost dosada nisu imali uspjeha poput ranije spomenutih redovnica.

Navodim ova dva primjera kako bih približila kontekst za koji je pisana knjiga „Isus i nenasilje“ i u kojem je recipirana. Riječ je o djelu koje je pisano potaknuto renesansom nenasilne akcije, kako bi poticalo na nenasilno djelovanje. Sâm autor pretkraj knjige kaže: „Krivo smo se razumjeli ako mislite da vam želim dokazati kako svi trebaju biti protiv nasilja. Ja vas želim zapravo potaknuti na nenasilje.“ Nije riječ prvenstveno o tome da shvatimo nenasilje, nego je prvi korak činiti nenasilje.

Zanimljiv je put poruke koja stoji danas pred nama kao cijela knjiga. Nekoliko stranica iz njemačkog prijevoda „Angesichts des Feindes - Der dritte Weg Jesu in Südafrika und anderswo“ (Claudius Verlag München, 1988.) preveli smo i dijelili sudionicima/sudionicama treninga za nenasilno djelovanje. Tako je tekst postajao pristupačan i mogao poslužiti kao oslonac onima koji su tražili drugačiju praksu. Od prvih fotokopija koje su potaknule na prijevod cijele knjige do današnje promocije prošlo je oko 6 godina. Ipak je određeno vrijeme potrebno da sazrije nešto što je, čini se, nadohvat ruke. Kažem nadohvat ruke jer, kada je dobiven *copyright* za prijevod, kolegica je saznala da W. Wink poznaje jednoga uvaženog profesora s Teološkoga fakulteta u Osijeku. Drugim riječima - veza je bila na dohvat ruke, a mi smo ipak napravili pozamašan „đir“ da dođemo do hrvatskoga prijevoda.

Možda bi se slično moglo reći o odnosu kršćanstva i nenasilja: mogu si biti blizu, dapače teza ove knjige jest to da je Isusov put, put nenasilja. Wink stavlja između te dvije stvarnosti znak jednakosti, ali ne zaboravlja ni kritički pogledati da su si i daleko. Dalekom se danas i neostvarivom čini slika, recimo, nekih redovnica koje u Osijeku sjede na cesti ispred policijskih marica i protestiraju protiv zloporabe

primjerice slobodne zone ili zločina u Paulin dvoru. Možda ne sjede jer ne vide zašto bi one trebale sudjelovati na sličnim javnim istupima.

Na Filipinima osamdesetih godina prošlog stoljeća njihove kolegice iz iste Katoličke crkve po tom pitanju nisu bile neupućene. U borbi protiv diktatora Markosa, njihov ih je biskup pozvao neka se mole i poste te neka iziđu prve pred tenkove. Masovnim pokretom koji je uključivao edukaciju stanovništva, ali i crkvenih dužnosnika, uspjelo je filipinskom narodu osloboditi se diktature nenasilnim putem. U njihovoj borbi bitnu ulogu su odigrali mirovni aktivisti-pacifisti Hildegard i Jean Goss Mayr.

U Južnoj Africi, biskup Desmond Tutu postao je simbol borbe protiv aparthejda, kao što su i u zadnjoj velikoj nenasilnoj promjeni u zemljama socijalizma (pad Berlinskoga zida) desetljećima crkve bile mjesta pripremanja nenasilne revolucije. Barem dva desetljeća rastao je nenasilni otpor; vodeći mirovni lideri Istočne Njemačke dolazili su iz redova Evangeličke crkve i usmjeravali otpor prema nenasilnoj transformaciji sukoba. Znakovita je parola što je kružila među demonstrantima koji su masovno izišli na ulice kako bi ubrzali raspad režima koji ih je ugnjetavao: „Lasst die Steine liegen“ („Ne hvataj se kamenja“).

„Isus i nenasilje“ knjiga je koja egzegetski podržava upravo skicirane primjere iz prakse nenasilnog otpora. Ključna riječ jest ANTISTHENAI, koja je obično prevađana s „ne odupirite se zlu“ i tako stoljećima tumačena kao uputa na pasivno prihvaćanje nepravde i nasilja. Wink pronalazi da ANTISTHENAI zapravo znači „ne odupirite se zlu na isti način kao što zlo čini“. Riječ je o drugome PUTU otpora nepravednom stanju. Navika uporabe nasilja za raščišćavanje problema toliko je rasprostranjena, a nasilje je

tako učestalo nekritički prihvaćeno da se čini neizvedivim odupirati se nasilju drugačijim putem od nasilnoga.

Oduprijeti se nasilju, a da ne proizvodimo novo, možemo ukoliko negujemo drugačiji stav, svijest da se problem nepravde može riješiti na drugačiji način. Ova knjiga je vrijedna zato jer sažima neke od ključnih točaka nenasilnog stava. On je prepoznatljiv:

- a) Po tome što je ljudskost protivnika jasno i uvijek zajamčena jer je budna svijest da se neprijatelj može mijenjati, odnosno da može preobratiti svoje ponašanje.
- b) Po tome što je taj stav prema protivniku vezan uz cilj nenasilne akcije, a to je obnavljanje sveukupnosti čovječnosti, koja uključuje i žrtvu i tlačitelja. U tom kontekstu je preferencijalna opcija za žrtvu djelatan otpor prema nepravdi, ali ne uključuje istrebljenje onoga koji je njezin počinitelj ili izvoditelj.
- c) Po tome što taj stav uključuje mijenjanje odnosa moći, a ne tek zauzimanje vlasti. Naivno je vjerovati da će društvena promjena uspjeti unatoč starim obrascima/strukturama samo zato što smo, eto, mi novi dobri i poštenu.
- d) Po tome što vjerujemo kako već sada, boreći se za nove strukture, način kojim se borimo treba u sebi nositi neke rezultate, ostvarenja ciljeva kojima na kraju težimo.

Kada govorimo o nenasilju, treba imati u vidu da je sâm nenasilan stav samo pola priče. Aktivno nenasilje specifično je po određenome načinu djelovanja ili po strategiji koja je uza nj vezana. Poradi toga KAKO, ova knjiga je važna jer sistematizira ključne točke, orijentire za strategiju nenasilnoga djelovanja, vodeći se egzegezom evanđeoskih tekstova (Mt 5, 38 - 41).

U njima kao primjerima nenasilnog otpora Wink crpi ideje o tome što za nas danas znači ANTISTHENAI - odupirati se na drugačiji način.

Početno mjesto nenasilnoga djelovanja/ otpora je stanje očite nepravde koju ne treba trpjeti, nego MIJENJATI.

Osnovna poruka knjige „Isus i nenasilje“ kako je ja razumijem jest: SVAKI PUT IMA SMISLA ODUPRIJETI SE NEPRAVDI.

- a) Svaki put ima smisla stati uza svoje dostojanstvo te time iznenaditi onoga koji je zaboravio ili ni ne zna da smo svi djeca Božja: „okreni mu drugi obraz“ je strateški prijedlog slabijima na društvenoj ljestvici da pronađu točku preokreta i „objave“ - javno pokažu svoje dostojanstvo (usp. žene koje peru svoju golu djecu u fontanama luksuznoga kupovnog centra jedne latinsko-američke države kako bi demonstrirale nepravdu što u svojem selu ne mogu dobiti vodovod).
- b) Dati posljednju haljinu zbog duga povlači za sobom svlačenje do gola: u doslovnome i prenesenom smislu razgoličavanje naizgled ispravne situacije. Naizgled kažem jer ima zakonsko pokriće, ali je nepravdna jer podržava neravnopravne odnose. Gol čovjek je, po židovskome shvaćanju, sramota za onoga koji ga gleda. Takvo shvaćanje ima smisla. Nije li golotinja siromaštva problem cijele zajednice, a ne samo onoga koji je ostao ogoljen? Vlastito „razgoličavanje“ posramljuje onoga koji te hoće svući, tj. zguliti s tebe sve i raskrinkati navodno normalno stanje kao patološko (usp. Palestinke pred izraelskim tenkovima koji su trebali srušiti njihove domove).
- c) Konačno, ima smisla nositi dvije milje kofer, što je dvostruko od zakonom naređene udaljenosti

(metafora druge milje), kako bismo zbunili onoga koji vidi samo do granica svojega zadatka i „zakonskog prava“. Zbuniti ovdje znači probuditi osjetila za drugoga koji je osoba, a ne tek potlačeni živi predmet i osjetila za sebe koji mogu birati, a ne tek izvoditi naređeno.

Sva tri primjera nenasilnog otpora spadaju u vrstu djelovanja koja zovemo i građanskim neposluhom. On je prepoznatljiv po tome što u temelju poštuje zakon, a odupire se onome što je u zakonu nepravedno. Građanski neposluh provjerava zakon s obzirom na važnija mjerila, a to je vrijednosni sustav kojem taj zakon treba služiti. No da bi potvrdio poštivanje zakona, građanski neposluh javno prihvaća i konzekvencije, cijenu svojeg neposluha (npr. plaćanjem kazni, odlaskom u zatvor) i time se jasno razlikuje od zaobilaženja zakona.

Središnje poglavlje knjige „Isus i nenasilje“ po meni je peta glava koju zanima tema ljubavi prema neprijatelju u kontekstu strategije nenasilnoga djelovanja.

„Put do Boga ide kroz tvojeg neprijatelja.“

„Budi oštar prema problemu, a blag prema osobi.“

Ovo su dva aksioma:

Prvi je temelj kršćanske vjere (ljubav za neprijatelja), a drugi osnovno pomagalo nenasilne transformacije sukoba (fokusiranost na problem). U njima su kršćanstvo i nenasilje „nadohvat ruke“ jedan drugome. Snaga teologije W. Winka jest u njegovoj nepopustljivosti da je ljubav za neprijatelja kriterij kršćanske vjere. Ona je test kršćanskog identiteta. I to za vrijeme trajanja sukoba, a ne samo

za neko buduće vrijeme. U Pakracu je sredinom devedesetih godina katolički mirovni aktivist u razgovoru s katoličkim, a potom s pravoslavnim svećenikom, pitao jednoga i drugog jesu li istrgnuli stranicu Sv. Pisma na kojoj je zabilježen Očenaš, u kojem stoji: „otпусти nam duge naše, kao što i mi otpuštamo dužnicima našim“. Neprijatelj - drugi čovjek je „dinamično mjesto“, tj. osoba se može mijenjati, nešto novo doznati ili pak drugačije shvatiti. I time pokazuje da je od Boga jer tamo gdje je duboka promjena, tamo je i Bog blizu.

U strategiji nenasilnog djelovanja blagi smo prema osobi / protivniku kako ne bismo otupili oštricu prema problemu. Svu energiju usmjeravamo uništavanju izopačenosti, ne gubimo je za uništavanje ljudi. Praktično iskustvo rada sa sukobima potvrđuje ovu pretpostavku: usmjeravanje na problem naprosto je putokaz - pomoć kako bismo izišli iz labirinta sukoba.

Usmjerenost na problem utječe na nas da se i MI MIJENJAMO, umjesto da promjenu očekujemo samo od svojih protivnika. Mi vidimo stvari i s druge strane te ne zaboravljamo da je pravo na život, radost, bogatstvo, ljubav, priznanje, pravo svakoga čovjeka, a ne samo onih koji su „naši“.

Kada su u njemačkom zatočeništvu u Drugome svjetskom ratu Francuzi krenuli moliti za obraćenje svojih neprijatelja, zaustavio ih je njihov biskup smatrajući kako je smislenije da se mole za svoje obraćenje, za svoje prosvjetljenje ne bi li drugim očima vidjeli svoje neprijatelje. Riječ je o ljudima koji su aktualno trpjeli kao zarobljenici, osjećajući i strah i mržnju / odbojnost prema onima koji su ih zatočili. Njihov je pastir imao petlje podsjetiti ih na ljubav za neprijatelja.

Procijenio je da time ne vrijeđa njihovo dostojanstvo niti će u njima razbuktati ogorčenje. Naprotiv, znao je da je odnos prema neprijatelju prilika za njegove sunarodnjake da u sebi pronađu izvor svoje vjere kao svoju snagu.

Kada nenasilje prestaje biti samo dobra moralna ideja, a postaje strategija djelovanja, počinje uznemiravati. Na nekim mjestima imam dojam kao da se autor prepire sa svojim protivnicima poručujući im: „Jest nenasilje teško, ali nasilje je još teže“.

S pozicija nenasilja nerazborito je misliti kako ćemo mir dosegnuti ratom ili vojskom jer ono što oni rade put je suprotan onome što im je cilj. Njihovo ostvareno „sada“ uništava željeno „sutra“. Nažalost, naša civilizacija, kako kaže francuski teoretičar nenasilja J. M. Muller, legitimira i glorificira nasilje. (Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986.) Zbog toga je nasilno rješavanje sukoba, od kojih je rat samo najeklatantniji oblik, „normalna pojava“. Naša civilizacija nije neutralna prema nasilju, nego ga nekritički uvijek iznova prihvaća: ratni sukobi mogu trajati godinama, a da nikome ne pada na pamet definirati mu rok trajanja i evaluirati ga s obzirom na njegovu efikasnost (očekivani ciljevi, rezultati uspoređeni s cijenom i neočekivanim rezultatima) i kvalitetu (usporedba količine nasilja i brzine posezanja za nasilnim metodama prije i poslije ratnoga sukoba). Umjesto toga, smatra Muller, postoji neka vrsta vjere u nasilje, mit o otkupljujućemu nasilju. Pritom je zanimljivo kako obično oni koji teorijski zagovaraju nasilje računaju s time da njihove ideje neki drugi ljudi realiziraju. Oni sami većinom nisu sudionici ratnih sukoba.

Zatvoren krug navodne nužnosti i nepropitane efikasnosti nasilja prekida se u procesu nenasilne akcije kada njezini sudionici postaju spremni ne vratiti udarac, nego „nasilje zadržati svojim tijelima“. Oni preuzimaju na sebe trpjeti nepravdu, ne odgovaraju istom mjerom niti se povlače. Kao u slici „drugog obraza“ nalaze treći put. Taj put Wink promovira kao TREĆI ISUSOV PUT.

Kada su se crni demonstranti u borbi za svoja građanska prava na ulici sukobili s policijom bili su grubo isprebijani, čak je načelnik Jim Clark zabranio da hitna pomoć stigne do ranjenih demonstranata. Na drugome kraju grada, skupina demonstranata je doznala za taj događaj i odmah htjela „pomoći“ suborcima tako da „smlave“ i Jima Clarka i njegove policajce na konjima. U stilu baptističkih službi Božjih, vodstvo je preuzeo prezbiter pozivajući ih da se saberu kroz molitvenu pjesmu. Refren je bio: „Volite li... volite li Martina Luthera Kinga?“; „Volimo gospodine“, odgovarali bi demonstranti. Prezbiter je nekoliko puta pitao: „Volite li Martina Luthera Kinga?“; „Volimo gospodine“, ponavljala je skupina. Nabrajao je sve vođe Vijeća kršćanskog vodstva Juga, a gomila je svaki put odgovarala zagrijavajući se za pjesmu „Naravno, naravno, naravno Gospodine!“ Bez ikakvog upozorenja zapjevao je: „Volite li Jima Clarka? Šerifa?!“, „Nar... naravno, Gospodine“, došao je zaprepašten, oklijevajući odgovor. „Volite li Jima Clarka?“ „Naravno, gospodine“ - ovaj put se jače čulo. Sada je poruka konačno shvaćena - jasno shvaćena... Tada je velečasni uzeo mikrofonski: „Mi se ne borimo samo za svoja prava“, rekao je, „već za dobrobit cijeloga društva... Ne možemo pobijediti mrzeći svoje tlačitelje. Trebamo ih ljubavlju dovesti do promjene.“

To je bio trenutak kada su se demonstranti promijenili. Tek godinama iza njih uspjelo je i Jimu Clarku izmijeniti se. Redoslijed suprotan od onoga koji obično čujem: prvo neka oni koji su krivi kažu da su krivi, a onda ćemo mi...

Pitanje ove knjige jest tko je nama Jim Clark. I što za nas znači ljubav prema njemu? Jer o tome pitanju i odgovoru na nj, ako dosljedno pratimo razmišljanje „Isusa i nenasilja“, ovisi poznajemo li onoga kome kažemo „DA Gospodine“.

Sjedim, preda mnom prazan list papira i razmišljam o tome što me oduševljava u međuvjerskom dijalogu. Probijam se kroz mnoštvo slika koje mi nailaze, ne bih li naišao na ono što tražim. Pokušavam doći do slika koje opisuju moje osjećaje i dojmove prije nego li sam se odvažio ući u dijalog. Nailazim na slike koje gotovo svakodnevno vidim u novostima, a podsjećaju me na moj strah, nepovjerenje i predrasude koje sam tada imao.

A onda e-mail. Poziv na međuvjerski trening za trenere. Izazov. Iako sam želio upoznati „one druge“, jesam li spreman već sada? Pa to je za samo nekoliko tjedana?!

Strah je prevladala moja znatiželja, možda i nada ili čak tračak vjere da nemam razloga za strah, da sam korak do povjerenja i da će predrasude pasti i rasprsnuti se u neprepoznatljiv prah.

Stigao sam, prošao je dvadesetosatni put brodom od Rijeke do Dubrovnika. Nepoznato mjesto, nepoznati ljudi, a među njima i „oni skroz drugačiji“.

Krenulo je upoznavanje, svatko se predstavlja. Dok slušam, pokušavam smisliti što reći o sebi. Jesu li se već predstavili „oni drugi“? Prošao je moj red. Gledam u krug i ne vidim razlike koje bi mi dale naznaku o „onim drugima“.

Kako su dani odmicali, „oni drugi“ su dobili svoje lice. Uz fildžane kafe, strah je blijedio na svojoj smrtnoj postelji prijateljstva koje se polako rađalo. Počeo sam rušiti zid koji je mene i „moje“ odvajao od „onih drugih“. Cigla po cigla, kamen po kamen, počeli su svoju pretvorbu iz zida u cestu od mene do „onih drugih“. „Oni drugi“ postali su „moji“. „Moji“ susjedi, „moji“ suradnici, „moji“ prijatelji!

Polako se mislima vraćam u sadašnjost. Osjećam radost radi novih prijatelja, osjećam uzbuđenje poradi prijateljstava koja još mogu steći, ponosan sam na sebe što sam sâm primjer da može i drugačije.

I što me sada zapravo oduševljava u međuvjerskom dijalogu?! Tražim riječi kojima bih to opisao, no ponovno mi dolaze samo slike.

Vidim pticu koja leti, ona ne zna za granice; njoj zidovi nisu prepreka. Vidim more koje pruža neotkrivene dubine, more koje je spoj između različitih kultura i svima jednako pruža svoja bogatstva. Vidim sunce koje ne bira kome će sjati. Vidim svemir koji u svojoj raznolikosti nema kraja.

Za međuvjerski dijalog samo sam otvorio svoje srce i postao sam ptica, slobodan letjeti s drugima. Postao sam more, otvoren da drugi nađu u meni nešto za sebe. Postao sam sunce koje život znači. Postao sam svemir koji samo u raznolikosti, a opet u skladu, opstaje i živi.

Zadovoljan prošlošću, gledam u budućnost i kao što dijete nestrpljivo očekuje svoj poklon, ja s nestrpljenjem očekujem što će budućnost pokloniti meni.

Što me oduševljava u međuvjerskom dijalogu?!

Mihael Sečen
Rijeka, Republika Hrvatska

POGLAVJE

1

2

3

4

5

6

**PRIKAZ
PROJEKTA**

...prema
miru i
pomirenju...
2003. do 2006.

Cilj:

Osnaživanje crkava i vjerskih zajednica
za aktivan angažman u izgradnji održivog mira.

- ALBANIJA
- BOSNA I HERCEGOVINA
- HRVATSKA
- MAKEDONIJA
- SRBIJA I CRNA GORA

Edukacijski proces:

1. Osnovni trening od 12 dana
2. Trening za trenere/trenerice
3. Praktični rad novih trenera/trenerica

Osnovni trening od 12 dana u Hrvatskoj

studeni 2002. /
siječanj 2003.

Stanovništvo prema vjerskoj pripadnosti u Hrvatskoj:

Rimokatolici	87,83%
Pravoslavni	4,42%
Ostali Kršćani	1,11%
Muslimani	1,28%
Agnostici i neizjašnjeni	2,99%
Nisu vjernici	2,22%

Partnerska organizacija HRVATSKI CARITAS

Sudionici/sudionice su bili pripadnici/pripadnice kršćanskih crkava: Rimokatoličke, Baptističke, Reformirane i Grkokatoličke

Iz trenerskog izvještaja:

„... Iznad našeg očekivanja interes grupe za društveno organiziranje, posvještenje vlastitoga ponašanja te povezivanje osbne i društvene razine u razumijevanju strukturalnog nasilja, povezivanje prvog i drugog dijela treninga tj. prepoznavanje cjeline. Time je postignut cilj: rad na propitivanju vlastite vjerničke prakse i zanimanje za kritičko društveno djelovanje, što smo uočili kao potrebno nakon prvog dijela treninga.”

Ana & Otto Raffai

Ciljevi treninga:

- Osnaživanje
- Afirmacija dostojanstva i različitosti svake osobe
- Senzibiliziranje za nenasilje kao alternativu pasivnosti i nasilju
- Potaknuti aktivne vjernike/vjernice na dublje proučavanje odnosa između nenasilja i njihove vjere
- Učenje i vježbanje nenasilne komunikacije i rješavanja sukoba u grupi
- Osobna izgradnja pojedinca/ poedinke za boljim obavljanjem službe u kojoj se već nalaze
- Primjena vještina nenasilja u svom radu na izgradnji održivog mira te time i za aktivan angažman u stvaranju pozitivnih društvenih promjena
- Promicanje nove paradigme učenja; iskustveno, interaktivno i kreativno učenje

Osnovni trening od 12 dana u Bosni i Hercegovini

svibanj 2004. /
lipanj 2004.

Stanovništvo prema vjerskoj pripadnosti u Bosni i Hercegovini:

Muslimani	40%
Pravoslavni	31%
Rimokatolici	15%
Ostali	14%

Partnerska organizacija: ABRAHAM

Sudionici/sudionice su bili pripadnici/pripadnice islamske zajednice i kršćanskih crkava (Rimokatoličke, Protestantske i Pravoslavne)

Specifičnosti ovog treninga:

- Međuvjerski dijalog - međusobno dublje upoznavanje
- Povezivanje duhovnosti nenasilja i transformacije sukoba
- Upoznavanje s nenasilnim otporom u Izraelu/Palestini - povezivanje osobne i društvene razine nenasilnog djelovanja
- Aktivirati i osvijestiti svoju moć

Iz trenerskog izvještaja:

„... Neočekivani postignuti rezultati: članovi/članice grupe predlagali su teme koje ćemo uključiti u drugi dio treninga, tj. čak i da se radi više sati na dan. Drugim riječima, nismo očekivali toliku 'glad' za vježbanjem ili utvrđivanjem naučenog. Osobito se to tiče vještina koje žele produbiti...”

Iz trenerskog izvještaja:

„... Međuvjerski dijalog je dijelom ostvaren kroz pripremljenu radionicu, a dijelom kroz neformalne razgovore u pauzama. Poticaj na društveno djelovanje postignut je time što smo kroz pripremljene teme povezali osobnu i društvenu razinu te kroz informiranje o primjerima iz svijeta.”

Ana i Otto Raffai

Osnovni trening od 12 dana u Albaniji

listopad 2004. /
prosinac 2004.

IN MEMORIAM:

Iznenadan gubitak člana grupe
Maks Čuka

Stanovništvo prema vjerskoj pripadnosti u Albaniji:

Muslimani	70%
Albanski pravoslavci	20%
Rimokatolici	10%

Partnerska organizacija: DIAKONIA AGAPES

Sudionici/sudionice su bili članovi/članice islamske zajednice, zajednice Bektaša, Albanske pravoslavne crkve i udruga civilnog društva

Teme treninga:

Nenasilna komunikacija
 Uvod u sukob
 Vrste sukoba
 Transformacija sukoba
 Analiza sukoba
 Različitost - Predrasude
 Identitet
 Različitost vjerskih identiteta
 Mogućnosti međuvjerskog dijaloga
 Suradnja i razumijevanje nenasilja
 Nasilje - Nenasilje
 Strukturalno nasilje
 Duhovnost nenasilja
 Vjera i politički angažman
 Pregovaranje
 Moja moć mijenjanja
 Društvena promjena: nenasilan otpor
 Društvena promjena: izgradnja mira

Iz trenerskog izvještaja:

„... Što se tiče tematskog dijela, rekla bih da je najviše interesa pobudio dio koji se bavio strukturalnim nasiljem općenito kao i u Albaniji te analiza nasilja u albanskom društvu...“

Tamara Mihalić

Iz trenerskog izvještaja:

„Drugo, neki članovi/članice ustrajali su na stavu da je upadanje u riječ sugovornika/sugovornice dio njihove kulture i prirodan način komunikacije.“

Osnovni trening od 12 dana u Makedoniji

listopad 2004. /
prosinac 2004.

Stanovništvo prema vjerskoj pripadnosti u Makedoniji:

Istočni pravoslavci (Makedonski pravoslavci)	70%
Muslimani	29%
Ostali	1%

Partnerska organizacija KIFA

Sudionici/sudionice su bili članovi/članice Makedonske pravoslavne i Evanđeoske crkve

Radni tim sastao se s Arhiepiskopom Stefanom, poglavarom Makedonske pravoslavne crkve koji je odobrio projekt CEC-a i Centra za mir Osijek

Mr. Ivica Todorov, voditelj misije Makedonske pravoslavne crkve sam je prošao trening

Iz trenerskog izvještaja:

„... Tema pregovaranje: izražena želja da se produbi u sljedećim treninzima jer je vrlo potrebna...“

Iz trenerskog izvještaja:

„... Diskusija nakon glavne vježbe kretala se oko teme: kako mogu mijenjati druge, a znam da sam grešan - zbog čega kršćani prepuštaju prostor javnog djelovanja drugima tražeći vlastito savršenstvo - kako postupiti sa strahom da ću pogriješiti ili čak zgriješiti...“

...“Tema rodna ravnopravnost - zbog intenzivne diskusije na radionici kao i na pauzama - vrlo različiti stavovi su se sučelili.“

Ana & Otto Raffai

Osnovni trening od 12 dana u Srbiji i Crnoj Gori

ožujak 2005. /
svibanj 2005.

Stanovništvo prema vjerskoj pripadnosti u Srbiji i Crnoj Gori:

Pravoslavni	65%
Muslimani	19%
Rimokatolici	4%
Protestanti	1%
Ostali	11%

Partnerska organizacija: HRIŠĆANSKI KULTURNI CENTAR

Sudionici/sudionice su bili članovi/članice kršćanskih crkava iz Srbije (Srpske pravoslavne, Rimokatoličke, Metodističke i Luteranske)

Iz trenerskog izvještaja:

...”Otkriće ove grupe bilo je postojanje različitih načina gledanja na stvari koje niti jedna nisu krive. Osim toga ponavljali su u usmenim evaluacijama koliko im je važno učiti načine kako da drugog poštuju...”.

Ana & Otto Raffai

Iz trenerskog izvještaja:

„...Pronađi svoju grupu vježba je u sklopu radionice o nacionalnim identitetima u kojoj su sudionici uspjeli uvidjeti vlastite mehanizme grupiranja, odnosno bivanja grupiran i povezati vježbu sa svakodnevnim životom ...”

Trening za trenere/ trenomerice - 15 dana

studenj 2005. /
veljača 2006.

Regionalni nivo: nakon osnovnog treninga neki/neke su i sami/same bili spremni/spreme postati treneri/trenerice

Iz trenerskog izvještaja:

“Postignuti rezultati (pojedinačni i grupni napredak):

- radionice su osmislili i proveli novi budući treneri

- sudionici/sudionice su pokazali/ pokazale da su sposobni/sposobne odabrati teme i analizirati svoj ili tuđi i rad

- uvid u ono što mogu usavršavati za daljnji trenerski rad

- kohezija grupe i izrečena potreba za umrežavanjem“

Ana & Otto Raffai

Teme treninga:

Nenasilno djelovanje:

- Napredne vještine nenasilne komunikacije
- Suradnja i nenasilje
- Nenasilje i nenasilni odgovor
- Građanska hrabrost
- Moć i odgovornost
- Nenasilje i društveni angažman
- Sukob među grupama
- Međuvjerski dijalog
- Razumijevanje različitosti - „U tuđim cipelama“

Žao nam je što JASMIN MERDAN iz Sarajeva nije mogao završiti trening...

Trenersko umijeće:

- Uloga trenera/trenerice
- Vođenje grupe - facilitacija kao vještina
- Vođenje grupe - kako se nositi s poteškoćama
- Izgradnja tima
- Priprema programa
- Kako se predstavlja - vještine prezentacije svojega trenerskog rada

Praktično iskustvo:

- Priprema i izvođenje vlastite autorske radionice te analiza autorskih radionica svih sudionika/ sudionica

Novi treneri:

Sadija Bećirević,

Islamska zajednica
(Kozarska Dubica, Bosna i
Hercegovina)

Zorica Maros,

Rimokatolička crkva
(Novi Travnik, Bosna i Hercegovina)

Jasmin Spahić,

Islamska zajednica
(Kozarska Dubica, Bosna i
Hercegovina)

Mihael Sečen,

Baptistička crkva
(Rijeka, Hrvatska)

Nena Arvaj,

Evanđeosko-pentekosna crkva
(Osijek, Hrvatska)

Igor Milanov,

Makedonska pravoslavna crkva
(Skopje, Makedonija)

Marija Zdravkovska,

Makedonska pravoslavna crkva
(Skopje, Makedonija)

Ivica Todorov,

Makedonska pravoslavna crkva
(Skopje, Makedonija)

Sanja Marković,

Srpska pravoslavna crkva
(Beograd, Srbija)

Maria Parnicky,

Metodistička crkva
(Novi Sad, Srbija)

Nina Pepđonović,

Rimokatolička crkva (Crna Gora)

Na koji je način trening promijenio tvoje stajalište (osobni pogled)?

IVICA: *“Osjetio sam sebe / dobio sam svijest o sebi.*

Vidio sam ljude kakvi jesu, ljudi imaju isti način duhovnog razvoja. Kada smo iskreni jedni s drugima, vidimo da nas ista pitanja muče. Dobio sam veliku snagu: vještine, jezik komunikacije... nove kontakte, koji su mi svi vrlo važni.”

SANJA: *“Dragoceno iskustvo rada s vernicima. U Srbiji se vernici i nevladine organizacije ne susreću... podršku mojoj ličnoj viziji koja mi se do sada u Srbiji nije ispunila.”*

IGOR: *“Nenasilje je za mene oblik koji bi se mogao upotrijebiti da se obnovi ona dimenzija kršćanstva koja je zamrla.”*

MARIA: *“Iskusila sam ličnu transformaciju. Od individualke sam postala timski igrač... bolje razume-vanje, više tolerancije, fleksibilnosti... Imam više toga za ponuditi drugima... Naučila sam sagledati svoje vlastite kapacitete.”*

NINA: *“Nikada prije nisam se upoznala s mirovnim radom... samom činjenicom da sam susrela ljude koji su mirovni radnici, dobila sam veliku podršku za svoj budući rad. Također očekujem dodatnu edukaciju i ohrabrenje.”*

SADIJA: *“Dobila sam samopouzdanje za vođenje treninga, uglavnom kroz praksu. Trening je promijenio moj način rada.”*

Praksa novih trenera/ trenerica - uvodni trening od dva dana

svibanj 2006. /
lipanj 2006.

Novi treneri i nove trenerice su kreirali, planirali i proveli dvodnevni trening o nenasilju uz pomoć svojih lokalnih mentora i mentorica.

Iz izvještaja mentora:

„Mihael je trener s velikim iskustvom u ranijoj organizaciji, nadprosječnim talentom za scensko izražavanje kao i vrlo visokim osjećajem odgovornosti u timskom radu. Rad na treninzima u idućoj fazi njegovog trenerskog staža stoga su samo poželjni.”

Iz izvještaja mentora; o Sadiji i Jasminu:

„Impresionirana sam napretkom tima u pogledu trenerskih vještina, tj. kojom motivacijom su tražili nove vježbe, spretno ih nalazili i relativno brzo slagali nove radionice. Vidim znatan napredak u usporedbi primjerice s pripremama sredinom prosinca 2005.”

Ana Raffai

Iz izvještaja mentora:

„Svakako treba nastaviti raditi, u institucionalnom smislu s KIFOM te s Ivicom kao izrazitim liderom, spremnim za nove izazove i učenje.”

Goran Božičević

11 novih trenera/trenerica je podijeljeno u 5 trenerskih timova(TT):

TT1 (Zorica i Nena) vodile su 4 radionice u Tuzli, Bosna i Hercegovina te su okupile 11 ljudi na treningu s temom: **“Mogu i je nešto učiniti”**.

TT2 (Sadija i Jasmin) vodili su 4 radionice u bosanskom gradu Bihaću i okupili 12 ljudi na treningu s temom: **“Povjerenje nam daje snagu”**.

TT3 (Nina i Marija) vodile su trening u Srbiji u Novom Sadu s 14 ljudi. Tema treninga bila je **“Vera i nenasilno delovanje”**.

TT4 Trening o nenasilju pod nazivom **„Međuvjerski dijalog“** s 12 članova/članica crkava i vjerskih zajednica održao se u Hrvatskoj (Sesvete). Mihael je vodio 4 radionice; Ana i Otto Raffai vodili su trening zajedno s njime.

TT5 Uvodni trening je održan od 2. do 4. lipnja u Makedoniji (Kočani). Dvanaest ljudi se okupilo na treningu i sudjelovalo na 4 radionice koje je vodio tročlani trenerski tim: Marija Zdravkowska, Ivica Todorov i Igor Milanov. Tema uvodnog treninga bila je **“Nenasilje kao vizija i moć”**.

POGLAVLJE

1

2

3

4

5

6

DODATAK

Uzelac, M.,
Za svemire,
Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja,
Zagreb, 2000.

Uzelac, M., Bezić I., Hart B.,
Za damire i nemire - vrata prema nenasilju,
Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja,
Zagreb, 1997.

Uzelac, M., Bognar, L., Bagić, A.,
*Budimo prijatelji - priručnik odgoja za
nenasilje i suradnju,*
Slon,
Zagreb, 1994.

Vukosavljević, N.,
*Nenasilje? - priručnik za treninge iz nenasilne
razrade sukoba za rad s odraslima,*
Centar za nenasilnu akciju,
Sarajevo, 2000.

Raffai, A., Đorđević I., Kruhonja K.,
Volonteri u izgradnji mira i zajednice,
Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek,
Osijek, 2004.

Bognar, L., Tonković, Lj., Ništ, M.,
Miroljupci - priručnik mirovnog odgoja,
Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek,
Osijek, 2004.

Rosenberg B., M.,
Nenasilna komunikacija - Jezik života,
Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek,
Osijek, 2006.

Wink, W.,
Isus i nenasilje - treći način,
Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek,
Osijek, 2005.

Kontakti

a) Organizacije koje su surađivale i voljne su surađivati na edukaciji vjerskih zajednica za nenasilno djelovanje

KIFA - Centar za mir, međukonfesionalen dijalog i saradotka

Ul. Botun 7a, Skopje, R. Makedonija
Tel: +389 2 20 43 774
E-mail: ivicatodor@yahoo.com

Mladi za Krista

Ivana Matrljana 2b, Rijeka, R. Hrvatska
Tel: +385 51 553 267
E-mail: mzk@mzk.hr
www.mzk.hr

Grupa „Hajde da...“

Resavska 21/5, Beograd, R. Srbija
Tel/fax: +11 3343 820
Tel: +11 3230 474
E-mail: contact@hajdeda.org.yu
www.hajdeda.org.yu

EHO - Ekumenska humanitarna organizacija

Ćirila i Metodija 21, Novi Sad, R. Srbija
Tel/fax: +381 21 466 588, 469 683
E-mail: office@ehons.org
www.ehons.org

Putevi mira

Petra Kočića 4, Bosanska/Kozarska
Dubica, Bosna i Hercegovina
Tel/fax: +387 52 413 138
E-mail: uirgd@prijedor.com

Centar za preventivu terorizma ZAPRET

Hotonj II 45, Sarajevo
Tel/fax: +387 33 482 163
Tel/fax: +387 61 500 161

CNA - Centar za nenasilnu akciju

Envera Šehovića 17, Sarajevo,
Bosna i Hercegovina
Tel: +387 33 716 795
Fax: +387 33 618 748
E-mail: cna.sarajevo@nenasilje.org
www.nenasilje.org

RAND - Regionalna adresa za nenasilno djelovanje

Selnička cesta 46/1, Sesvete, R. Hrvatska
Tel: +385 1 205 86 96
E-mail: rand@rand.hr
www.rand.hr

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek

Županijska 7, Osijek, R. Hrvatska
Tel/fax: +385 31 206 886
Tel/fax: +385 31 206 889
E-mail: eduka@centar-za-mir.hr
www.centar-za-mir.hr

b) Mirovne organizacije s kojima razmjenjujemo ideje i podršku

CEC-KEK - Conference of European Churches

General Secretariat
PO Box 2100, 150, route de Ferney,
1211 Geneva 2, Switzerland
Tel: +41 22 791 61 11
Fax: +41 22 791 62 27
E-mail: cec@cec-kek.org
www.cec-kek.org

Oekumenischer Dienst Schalomdiakonat

Mittelstrasse 4, D-34474
Diemelstadt-Wethen
Tel: +49 5694 8033
Fax: +49 5694 1532
E-mail: info@schalomdiakonat.de
www.schalomdiakonat.de

Church & Peace

International Office
Ringstrasse 4, D-35641 Schoeffengrund
Tel: +49 6445 5588
Fax: +49 6445 5070
E-mail: IntlOffice@church-and-peace.org
www.church-and-peace.org

Forum ZFD - Ziviler Friedensdienst

Wesselstr. 12, D-3113 Bonn
Tel: +49 228 981 68 82
Fax: +49 228 981 45 17
www.forumZFD.de

Pax Christi - Int. Katolische Friedensbewegung Deutsche Sektion

Postfach 1345, D-61103 Bad Vilbel
Tel: +49 6101 2073
Fax: +49 6101 651 65
E-mail: sekretariat@paxchristi.de
www.paxchristi.de

The Corrymeela Community

Corrymeela Centre
5 Drumaroan Road, Ballycastle,
Co. Antrim, N. Ireland, BT54 6QU
Tel: +44 28 2076 2626
Fax: +44 28 2076 2770
www.corrymeela.org

Centre For Reconciliation Footprints

Barnes Close, Chadwich
Malthouse Lane, Bromsgrove,
Worcs B61 0RA
Tel: +44 1562 710 231
Fax: +44 1562 710 278
www.cfrbarnesclose.co.uk

Izdanja Centra za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek:

Za informacije o ostalim izdanjima
Centra za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek
posjetite web stranicu: www.centar-za-mir.hr ili
nas nazovite na telefon ++385 (0)31-206-886

Volonteri u izgradnji mira i zajednice

Ana Raffai, Igor Đorđević,
Katarina Kruhonja

Prikaz programa s primjerima radionica
i radnim materijalom za trenere i
trenerece

ISBN: 953-97479-2-9

Medijacija u zajednici

Urednice: Katarina Kruhonja,
Barbara Mitchells

Prikaz treninga s primjerima radionica
i radnim materijalima za trenere i
trenerece

ISBN: 953-97479-6-1

Medijacija

Urednice: Branka Peurača,
Vesna Teršelić

Teorijski prikaz modela dogovornog
rješavanja sukoba uz pomoć treće
neutralne strane ilustriran praktičnim
iskustvom višegodišnjeg rada Centra za
mir Osijek i Antiratne kampanje
Hrvatske

ISBN: 953-97479-4-5

Trauma i samopomoć

Marijana Mitrović, Monika Šimek

Priručnik za rad s razvojačenim
braniteljima.

Prikaz programa s primjerima radionica
i radnim materijalima za voditelje i
voditeljice grupa

ISBN: 953-97479-7-X

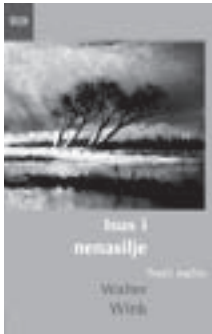
Miroljupci - priručnik mirovnog odgoja

Ladislav Bognar, Marina Ništ,
Ljerka Tonković

Primjeri radionica grupirani prema
temama mirovnog odgoja: mir i
nemir, sukob, nasilje, rat, nenasilje,

neprijateljstvo, produktivan pristup sukobu, pravedni mir, heroji mira. Priručnik sadrži bogatu kolekciju radnih materijala, priča, pjesama, citata...

ISBN: 953-97479-8-8

Isus i nenasilje - Treći način

Walter Winkova je kratka knjižica biblijsko-teološki argument za preuzimanje aktivnog i praktičnog koraka prema nenasilnom djelovanju.

ISBN: 953-97479-9-6

Nenasilna komunikacija - Jezik života

Marshall B. Rosenberg

Marshall Rosenbergova knjiga Nenasilna komunikacija - Jezik života, je osnovna literatura za svakoga tko želi unaprijediti svoje komunikacijske vještine. Primjena koncepata iz knjige vodi čitatelja prema razumijevanju i funkcioniranju s drugima na način koji uključuje više ljubavi, suosjećanja i nenasilja, te potiče suosjećanje u cijelom svijetu.

ISBN: 953-7338-02-9

Nenasilna komunikacija - Popratna vježbenica

Lucy Leu

Ova vježbenica pomaže u praktičnoj primjeni vještina nenasilne komunikacije prateći po poglavljima knjigu Marshalla B. Rosenberga

ISBN: 953-7338-02-9

Sukob@Org Upravljanje sukobom u organizaciji

Uredile Nikoleta Poljak i
Lejla Šehić - Relić

ISBN: 953-7738-04-5

A series of 25 horizontal dotted lines for writing.

